

АБДУЛЛА ҚАҲҲОР

АЯЖОНЛАРИМ

Икки парда,
олти кўринишли пьеса

ҚАТНАШУВЧИЛАР

Қаримжон — ёш врач.
Умида — ёш врач.
Бўстон — Қаримжоннинг онаси.
Жамол — колхоз раиси.
Шакар — Умиданинг онаси.
Ашуралиев — Умиданинг отаси.
Тўтинисо — қўшни хотин.
Хайри — Тўтинисонинг қизи.
Собиржон — монтажёр.

БИРИНЧИ ПАРДА

БИРИНЧИ КЎРИНИШ

Аэропорт паркида хилват бир гўша, Пастак стол, Учта курси, Ташқарида самолётлар ҳайқирмоқда. Диктор товуши: «672— маршрут бўйича 67-рейс билан учувчи самолётга йўловчилар чиқарилмоқда. Йўловчилар, самолётга чиқишларингизни сўраймиз!»

Умида (*бир қўлида чамадонча, бир қўлида гулдаста, Шакарни бошлаб киради*). Самолёт вақтида келар экан, аяжон, мана шу ерда ўтира турайлик.

Шакар. Уфф!.. Насибанг Қаримжоннинг насибасига қўшилган экан, мен нима дейман, бир муҳаббатинг ўн бўлсин, дейишдан бошқа сўзим йўқ!.. Лекин қишлоқ қизлари шаҳарга талпинётганда сенинг қишлоққа кетишингга ҳеч чидолмайман!

Умида. Аяжон, айтдим-ку: ҳукумат қаерга тайин қилса ўша ерда бир-икки йил ишлаб беришимиз керак! Қелганимдан бери елиб-югуриб зўрға унатдим: икковимизни бир районга юборадиган бўлишди. Районга борсак бас, у ёғини Қаримжон акам колхоз раиси билан қишдаёқ гаплашиб кетганлар... Бир-икки йил ишлаймиз, ундан кейин, бир гап бўлар... (*Соатиға қараб.*) Ие, самолёт аллақачон қўнипти-ку! (*Ташқарига қарайди.*) Вой, ана Қаримжон акам!

Умида югуриб чиқади ва Қаримжон билан киради.

Қаримжон. Салом, аяжон...

Шакар (*унинг пешанасидан ўнади*). Қўша қаринглар!..

Қаримжон. Дадам яхшиларми...

Шакар. Яхши. Келадиган эди, лекторларнинг семинари бор экан, кутдик-кутдик, чиқармаганидан кейин келавердик. Семинар тамом бўлгандир, ҳозир келиб қоладилар... Қаримжон, уйга кирмас экансиз-да.

Қаримжон. Умидахон айтгандилар-ку: иссиғида бориб қоғозларни топширайлик, ишимизга ўрнашайлик, ундан кейин келаверамиз-да!

Ш а к а р (*ўпкаси тўлиб*). Биттаю битта қизим... Бутун умрим, бугунги куним, келажагим ҳаммаси шу. Мен Умидани сутим билан боқдим, меҳрим билан ўстирдим, бунга тикилган тиканга кўз қорачиғимни тутдим. Гулдай қилиб ўстирдим. Мана, сизга насиб қилган экан, кўкрагингизга тақиб олдингиз. Минг марта розиман. Дадаси ҳам рози. Умидани сиз ҳам гулдай асранг, ҳеч қачон сўлмасин, ҳамиша яшнасин!.. Икковларинг подручка қилиб юрсаларинг шаҳар кўчаларига қандоқ ярашасизлар!..

Қ а р и м ж о н. Албатта...

Ш а к а р. Умидаҳон қиз бўлиб қўлига битта игна олган эмас, умрида битта пиёла ювган эмас, фақат, фақатгина ўқиган! Шунинг учун сочини тараса ҳам қўли қаваради!

У м и д а. Вой, ая, бу мени мақтаганингизми, ёмонлаганингизми? Ётоқхонада пол ювар эдим, дераза ювар эдим!

Ш а к а р. Биз вақтида ўқиёлмадик, шунинг учун яхши турмуш қилолмадик. Сизлар ўқидиларинг, яхши турмушни тўлиқ кўришларинг керак. Шаҳарда бўлсаларинг кир-чирингни ўзим чиннидай қилиб ювдириб, дазмоллатиб бераман!

Қ а р и м ж о н. Қўйсангиз-чи, ая! Узимиздан иш ортмайди.

Ш а к а р. Йў-йўқ, сиз ҳам докторсиз, бунақа ишларга сиз ҳам қўл урманг! Шунақа хотинлар ҳам бор! Эрига кир ювдиради, қошини тердиради... Буларга қолса болани ҳам эри туғиб берса!.. Даданг мунча ҳаялладилар?

У м и д а. Ҳайронман...

Ш а к а р. Даданг икковимиз тўйинг режасини чизиб қўйдик. Шаҳарда тўйлар аломат бўлаётибди.

Қ а р и м ж о н. Тўй тўғрисида изму ихтиёр сизларда...

Ш а к а р (*сумкасидан сурат олади*). Айтгандай... қизим, қанақа сурат юбординг менга, наҳот шу Қаримжон бўлса!

Умида суратни олиб қотиб-қотиб кулади.

Қ а р и м ж о н (*суратни олиб*). Йе! ЗАГСдан ўтган кунимиз ўртоқларимизни чақирган эдик. Шунда Умидаҳон олган эди. Тоза болабсиз-ку!.. Уй қоронғироқ эди. Узимдан галстугим яхши тушибди...

Ш а к а р. Сиз ҳам аянгизга Умиданинг шунақа суратини юборганмисиз?

Қ а р и м ж о н. Йўқ, мен... сурат юборганим йўқ.

У м и д а. Ая, ростини айтсам, Қаримжон аяларига ҳали маълум қилмаган эканлар.

Ш а к а р (*чўчиб*). Ростданми?

Қ а р и м ж о н. Рост. Маълум қилмаганимни Умидаҳонга ҳам яқинда айтдим.

Ш а к а р (*ташвишда*). Нега маълум қилмадингиз, аянгизнинг кўзлаган қизлари борми?

Қ а р и м ж о н. Йўқ...

Ш а к а р. Вой, кўзлаган қизлари бўлмаса, нега маълум қилмадингиз?

Қ а р и м ж о н. Ҳар келганимда «сенга унақа қиз олиб бераман, бунақа қиз олиб бераман» деяверар эдилар.

Ш а к а р. Қанақа қиз ахир?

Қ а р и м ж о н. Ўзлари сал эскичароқ... у кишига хат қилмаганимнинг боиси шу: «олти ой олдин йиғлаб ўтирмасинлар», дедим.

Ш а к а р. Йўқ, аянгиз қанақа қизларни ёқтирадилар?

Қ а р и м ж о н. У кишининг ёқтирганларини қўяверасиз, нуқул сочдан гапирадилар!

Ш а к а р (*хотиржам бўлиб*). Бундоқ денг!.. Сочдан гапирсалар, худога шукур, Умиданинг сочи етарлик! Бир кило қўйнинг жунини сеткага солиб, бошига тағиб юрадиган қизлар ҳам бор!.. Лекин аянгизга маълум қилмаганингиз чакки бўлибди! Олти ой олдин йиғласалар бу чоққача тақдирга тан бериб юпаниб ўтирар эдилар. Энди тўсатдан рўпара бўлсаларинг... Хуш кўрсалар-ку, яхши, хуш кўрмай икковларингни олдиларига солиб қувсалар нима бўлади?

Қ а р и м ж о н. Мен йўлда шуни ўйлаб келдим. Икковимиз кириб борсак шундоқ бўлиши ҳам мумкин. Шунинг учун биз билан бирга дадам икковларинг ҳам борсаларинг! Аям бизни юз-хотир қилмасалар, икковларингни юз-хотир қиладилар...

У м и д а. Ая, яхши бўлар эди!

Қ а р и м ж о н. Мен нима демоқчиман? Аямни шу ишга, яъни икковимизнинг турмуш қилишимизга йиғлатмасдан, додлатмасдан кўндирсак дейман.

Ш а к а р. Йиғи-сиғи билан бўладиган иш иш эмас!

Қ а р и м ж о н. У киши мени туққанлар, боққанлар, шундай оғир уруш йиллари қалдирғочдай елиб-югуриб

топганларини оғзимга солганлар; етим қолганимни билдирмай ўқитганлар...

Ш а к а р. Раҳмат сизга, Қаримжон!

Қ а р и м ж о н. Лекин минг қилса ҳам аям юрагида эскилик ажриқдай томир отган хотин!

У м и д а. Уша ажриқни вақтида юлиб ташлаш керак эди!

Қ а р и м ж о н (*куйиниб*). Қачон? Юлиб ташлагани қўлим тегибдими? Аввал бола эдим, аямнинг юзига эмас, қўлига қараганман; кейин ўқидим, бошимни кўтармасдан олти йил ўқидим! У вақтда осон эмас эди!

У м и д а. Энди-чи, энди осонми?

Қ а р и м ж о н. Ҳозир ҳам осон эмас, лекин ҳозир ёлғиз эмасман, сиз бор, мана, аям борлар!

Ш а к а р. Ҳимм... икки бирдай олий маълумотли одамсизлар, наҳотки саводсиз бир кампирни хуш-хурсандлик билан йўлга сололмасаларинг!

Қ а р и м ж о н. Аям жуда ҳам саводсиз эмаслар, хат танийдилар, уруш йиллари колхозда ишлаб медаль олганлар... Ая, биз билан бирга борасизларми?

Ш а к а р (*ўйлаб*). Аянгизга тўртовимиз рўпара бўлишимиз тўғри келармикин?

Қ а р и м ж о н. Нега тўғри келмайди?

Ш а к а р. Нега десангиз... Тўртовимиз кириб борсагу аянгиз жаҳл устида бўлар-бўлмас гапларни саржиндай тахлаб ташласалар, бизнинг бир нима дейишимиз қийин бўлиб қолади. «Қизингни келин қилмайман», десалар биз нима деймиз, «йўқ, келин қиласиз», деймизми?

У м и д а (*юраги орзиқиб*). Шунақа дермикинлар?

Қ а р и м ж о н. Жуда ҳам унақа демайдилар...

Ш а к а р. Қим биледи. Эҳтиёт шарт: аввал ўзларинг боринглар. ЗАГС қилганларингни айтмасдан туриб аста-секин гапнинг учини чиқаринглар. Аянгиз йиғлагулари келса йиғласинлар, шовқин солгилари келса шовқин солсинлар, ҳар қанча хунарлари бўлса кўрсатиб ҳордиқлари чиқсин. Ҳордиқ чиққанидан кейин, албатта, жаҳл устида айтган гапларига пушаймон бўладилар.

У м и д а. Пушаймон бўладиган гапларни ҳам гапирармикинлар?

Қ а р и м ж о н. Гапирмайдилар...

Ш а к а р. Айтганлари, пушаймон бўлганлари яхши! Ана ундан кейин биз кириб борамизу гапни совиған жойидан бошлаймиз! Нима дедиларинг?

Қ а р и м ж о н. Яхши маслаҳат!

У м и д а. Хўп, аяжон, нима десангиз шу!

Ш а к а р. Майли, сизлар такси олиб қишлоққа бораверинглар. Мен базадан китоб олмоқчиман. Биз данг икковимиз бир-икки соатда етиб борамиз! (*Уйлаб*.) Лекин, Қаримжон, тўйсиз-несиз Умиданинг кириб бориши қандоқ бўлар экан?

У м и д а. Аяжон, бунақа андишаларни қўя туринг!

Ш а к а р. Майли! Лекин, Қаримжон, аянгиз авж қилгудай бўлсалар гапни кўпайтирманг, яхши гап билан босишга ҳаракат қилинг! Қирпитиконни туртсангиз тиканини ҳурпайтириб олади-ю, кейин қўл тегизиб бўлмайди. Аянгизнинг отлари нима?

Қ а р и м ж о н. Бўстонбуви! Эрматова Бўстон!

Ш а к а р. Отлари яхши экан!

Қ а р и м ж о н (*суюниб*). Мен чамадонимни олай! (*Умиданинг чамадонини олиб чиқади*.)

Жимлик.

Ш а к а р. Ишни хом қилибсизлар, қизим. Қаримжон хат билан аясини эритса бўлар эди. Охири бахайр бўлсин, онаси ёмон хотинга ўхшайди: шу замонда сочга қараб келин қиладиган одам қолдим!

У м и д а. Бу гапингиз тўғри, аяжон, лекин онанинг ёмони бўладими? А, ёмони бўладими? Ёмон бўлиб ўғлини ўғри қилмабди, каллакесар қилмабди-ку! Ниҳоят, эскича экан, Қаримжонни ўзича бахтиёр қилмоқчи!

Ш а к а р. Мен ёмон деяётганим йўқ, эскиликка тортиб қўлингни кўсов, сочингни супурги қилмаса деб қўрқаман! Шундай қиладиган бўлса чидолмайман! Битта пиёла ювдирса чиқариб оламан!

У м и д а. Ана холос, бу ёғи қандоқ бўлди? Қайнанам «соч» десалар, сиз «пиёла» десангиз!..

Қ а р и м ж о н (*киради*). Чамадонларни таксига жойладим... Дадам келмадилар-ку!

Ш а к а р (*ташқарига қарайди*). Ҳу ана, бизни қидириб юрибдилар. (*Ташқарига*.) Ҳой, дадаси, биз бу ёқдамиз!

Ҳамма уни қаршилагани отланади.

Ашуралиев (*бир талай қоғоз кўтариб киради*). Салом ва табриклар! Табрик ва саломлар!

Қ а р и м ж о н. Салом, дадажон!

Ашуралиев (*бир чеккада ғоз туриб ҳаяжон билан ўқийди*). Салом ва табриклар! Табрик ва салом-

лар! Олий маълумотга эга бўлиб, докторлик лавозимида фидокорона халқ хизматига шайланганларинг билаң табриклайман ва ишонаманки ишлаб чиқаришда юқори кўрсаткичларга эришиб, меҳнатда ўрناق кўрсатасизлар... деб!

Каримжон. Раҳмат, дада, раҳмат!

Ашуралиев. Ва шу билан биргаликда ўз инсоний бурчларингдан илҳомланиб, оилавий мажбурият олганларинг билан ҳам табриклайман ва аминманки, оилавий бурчларингни бажаришда ўз имкониятларингни ҳисоблаб чиқиб, қатор қўшимча мажбуриятлар оласизлар ва бу мажбуриятларни ҳам шараф билан бажарасизлар деб!

Каримжон. Раҳмат!

Шакар. Бўпти, кетдик!

Каримжон (қоғоз бериб). Бизнинг адресимиз.

Шакар (эрига). Биз кейин борамиз... (Кулиб.)

Қизим, рўмолингни елкангга ташлаб ол, сочинг кўри-ниб турсин!

Каримжон билан Умида чиқади, Машина жўнайди,

Ашуралиев (ҳайрон). Уртоқ Ашуралиева (бармоғи билан имлаб), мумкинми...

Шакар. Лаббай!

Ашуралиев. Булар қаёққа кетди?

Шакар. Каримжоннинг қишлоғига. Бир-икки соатдан кейин биз ҳам борамиз. Мен сизга тушунтириб бераман...

Ашуралиев (қоғозларни жаҳл билан қўйнига тикиб). Мен сизга эрми ё қора ерми?

Шакар. Вой, дадаси...

Ашуралиев. Мен дадасими? Дадаси бўлсам нега мени ҳадеб четга сураверасиз?

Шакар. Нима қилдим четга суриб?

Ашуралиев. Умида Каримжонни яхши кўрибди, майли, мен бунга бир нима демайман, ҳаммаинг бошида бор нарса, лекин буни ўз вақтида менга маълум қилганингиз йўқ! Иккови ЗАГС қилибди, майли, мен бунга ҳам бир нима демайман, чунки (файласуфона) муҳаббат дардининг бирдан-бир давоси ЗАГС! Энди бу нимаси: нима учун куёвим, жигарбандим, уйимга бош тикмасдан эшигимни босиб қишлоғига ўтиб кетар экан?

Шакар. Шу дардингиз бор экан, қоғозга қараб қироат қилмасдан икки оғиз гапирсангиз бўлмасмиди!

Ашуралиев. Гапирар эдим! Учрашишнинг расмий қисми тамом бўлар-бўлмас жўнатиб юбордингиз-ку!

Шакар. Гапираман десангиз ҳали гап кўп, жон кошки эди гапирсангиз!

Ашуралиев. Гапираман!

Шакар. Юринг бўлмаса! (Қўлидан тортади.)

Ашуралиев. Бўпти! (Қоғозлари қўйнидан тушиб, сочилиб кетади. Қоғозларни термоқчи бўлади.)

Шакар. Кераги йўқ, олманг! (Қўлидан тортади.)

Ашуралиев. Шошманг, ёнимда биқинимга тегиб турсин! (Қоғозларига интилади.)

ИККИНЧИ КҲРИНИШ

Кўча. Каримжоннинг эшиги. Каримжон билан Умида кирганда Бўстон шовқин солиб Жамол отани ҳовлидан суриб чиқади. Каримжон билан Умида тўхтади. Каримжон чамадонларни ўт ичига беркитиб Умидани четга тортади.

Бўстон. Сен билган қонунни мен ҳам биламан! Ҳаққинг йўқ! Йўқ ҳаққинг!

Жамол. Ҳой, Бўстонбуви, сенга нима бўлди, мен сен билан ҳақ талашаётганим йўқ!

Бўстон. Дод-бедод! Войдод, ҳукуматга арзим бор! Ҳукуматгинага арзим бор! Сен шошмай тур, мен сен билан ижроқўмда гаплашаман! (Югуриб ҳовлига кириб кетади.)

Умида. Бу қанақа хотин?

Каримжон (ҳайрон). Аям!.. Аям!..

Умида. Нима гап ўзи?

Каримжон. Ҳозир маълум бўлади...

Бўстон (медаль тақиб киради). Ҳозир мен сени ижроқўмга олиб бормасам!.. (Ташқарига.) Тўтинисо! Ҳой қуда!

Умида. Вой, аянгиз «қуда» деяптиларми?

Каримжон. Йўғ-э! Қанақа қуда...

Бўстон. Қуда дейман!

Умида. Вой, ана!

Каримжон. Шошмай туринг-чи!..

Бўстон. Қуда!

Тўтинисо (ҳовлисида чикади). Ҳа, ҳа! Еқасига туфлайди.) Нима гап ўзи, Бўстонбуви?

Бўстон. Менинг ҳовлимга беланчак осар эмиш!..

Ҳовлимни ясли қилар эмиш! Хайрихон қани, мени бе-
тўхтов ижроқўмга олиб борсин!

Тўтинисо. Хайри ишда-ку! (Чиқади.)

Умида. Хайрихони ким?

Қаримжон. Шу хотиннинг қизи... қўшни...

Умида. Шунақами! (Бурилиб жўнаб қолади.)

Қаримжон. Шошманг, гапга қулоқ солинг! (Кетидан югуради.)

Жамол. Менга қара, ҳамма қарорлар чиққан, қўллар қўйилган бўлса... Нима қиласан ижроқўмни? (Тўтинисога қараб.) Барибир бузиладиган ҳовли, салқинга тўртта беланчак осайлик десам, кўрмайсизми, «ота гўри» қилиб ўтирибди! (Бўстонга.) Ишнинг долзарб вақти, колхозда ишламаганингга яраша болаларга қараб турсанг бўлмайдами, имонсиз!

Бўстон. Нима, колхозда ишлаганимда ёлчитганимдинг? (Упкаси тўлиб.) Сен ўлгур ўшанда менга орден ўрнига медаль ёзмасанг, орденлик бўлар эдим!

Жамол. Ушанда аччиқ қилиб колхоздан кетиб қолмаганингда орден олар эдинг! Ҳозир сенга медаль ҳам ҳайф! Бўлди, мен сен билан гаплашмайман, ҳадемай Қаримжон келиб қолади! (Кетади.)

Бўстон (кетидан). Ҳовли менинг номимда-ю, Қаримжонни нега ўртага соласан! (Ҳовлига киради.)

Собиржон (кўчадан). Бўстонбуви Эрматова! Эрматова!

Бўстон (товуши). Эрматова йўқ! Қўчиб кетган! Эрматова ўлган!

Собиржон. Ўлган? Худо раҳмат қилсин! (Фотиҳа ўқийди.) Сал сабр қилганларида пенсияларини олиб кетар эдилар! (Киради.)

Бўстон. Сенмидинг... Вой гиргиттон!

Собиржон (кўрқиб кетади). Қўл қўйинг!

Бўстон. Жоним билан!

Собиржон. Хат ҳам бор.

Бўстон пенсияни олиб липпасига қистиради, хатни очиб ўқийди.
Собиржон чиқади.

Бўстон. Вой, бугун нечанчи? Шанба — уч, якшанба — тўрт, душанба... Вой, бугун олтинчи-ку! Қуда, ҳой қуда. Қаримжон келяпти! Ҳозир келиб қолади!

Тўтинисо (киради). Вой, ростданми!..

Бўстон. Шу хатни уч-тўрт кун олдинроқ юбормайсанми, жон болам! Ҳозирги ёшларнинг иши ҳаммиша

шунақа, учма-уч! Энди нима қиламиз? Ҳовлини йиғиштирайлик!

Иккови ҳовлига чиқади.

Умида (ўтнинг ичидан чамадонини олиб, жўнаб қолади). Хайр! Алвидо!..

Қаримжон. Шошманг!.. (Ушлайди.) Нима гап ўзи?

Умида. Нима гаплигини Хайрихонингиздан сўранг!

Қаримжон. Умидахон, сизга нима бўлди, нега менинг Хайрихоним бўлади, қўшнинг қизи-я!

Умида. Сизларнинг қишлоқларингизда қўшнинг қуда дейишадими? (Қуйиниб йиғлайди.) Аянгизга маълум қилмаганингизнинг важи бор экан-да! Мени бу ерга калака қилгани олиб келдингизми?

Қаримжон. Хайрихон... Йўқ, Умидахон, санамасдан саккиз деманг... Хаёлимда йўқ гаплар! Сабр қилинг! Бу гапнинг тагига етайлик, зиғирдай рост жойи бўлса юзимга бир тарсаки урингу, кетаверинг! Жон Хайрихон... Йў-йўқ, Умидахон!

Умида. Хайрихонингиз билан қўша қаринг! (Қўлидан чиқиб қочади.)

Қаримжон (кетидан чопади). Умидахон! Умидахон!

Парда

Чироқ ўчиб ёнади.

Янги қурилаётган колхоз касалхонаси сиқувида сўнгги кунларини кечираётган ҳовли. Қўшникига тешик қўйилиб, эски қоп тутилган.

Бўстон билан Тўтинисо ҳовли йиғиштиряпти.

Бўстон. Худога минг қатла шукур, тортган азобларим, Қаримжоннинг меҳнатлари бекорга кетмади. Ма-на, ўғилгинам ўқишини битириб келяпти. Сизнинг ҳам пешанангиз ёруғ экан, қуда! Аммо-лекин бор бисотим кетиб, ўғлим қарздор-абгор бўлса ҳам тўйни катта қил-
ламан! Душманам кўп!

Тўтинисо. Сизда душман нима қилади, қуда!

Бўстон. Ундоқ деманг! Сизнинг ҳам душманингиз кўп! Ун бир маҳалладан одам айтаман!

Тўтинисо. Қишлоқда ўн битта маҳалла йўқ-ку, қуда!

Бўстон. Шунақами, қачонлар еттита эди, ҳали ҳам ўн битта бўлгани йўқми? Хўп, майли. Етти қоп гуруч дамлатаман!

Тўтинисо. Сал тушинг, қуда!

Бўстон. А? Етти қоп кўплик қилармикин? Майли, беш қоп!

Тўтинисо. Уч қоп!

Бўстон. Майли, тўрт қоп бўла қолсин!.. Бу Мукаррамахону, Ҳалимахону, Тамарахону... ҳаммасини машинада олдириб келаман! Ҳаммасини чаккасига ўз қўлим билан пул қистираман!.. (Бирдан.) Одам сиғишмайди, қуда, деворни бузамиз!

Тўтинисо. Бузмасак бўлмайди, ҳозир ҳамма ҳам тўй қилганида деворини бузаётипти!

Бўстон (липпасидан пул олиб беради). Сиз гузарга чиқинг, ҳандалак, мева-чева олинг! Йўқ, гузарга ўзим чиқаман, сиз бориб Хайрихонни олиб келинг! Ишидан жавоб сўрасин!

Тўтинисо. Вой, қуда, қўя туринг, қиз нарса... ишдан келиб кўргани кирар!

Бўстон. Бунақа эскича гапларни қўйинг! Ҳозирги замонда қиз билан йигит кўчаларда қўл ушлашиб юради, районга футбол кўргани боради! Ҳеч айби йўқ!

Тўтинисо. Шуни айтаман-да, қўл ушлашиб юрган, лоақал хат ёзишган бўлса ҳам майли эди!

Бўстон. Ҳамма айб сизда! Менинг ўғлим-ку индамас, сиз Хайрига айтиб хат ёздирсангиз бўлмасмиди!

Тўтинисо. Вой, Хайри нега хат ёзар экан, Каримжон ёзиши керак, булбулнинг ҳам эркаги сайрайди!

Бўстон. Каримжон сайрайдиган булбул эмас, шунинг учун ўзим сайраб юрибман-да! Хўп, майли, гузарга ўзим чиқа қолай. Сиз хамир қилинг, патир ёпамиз. Ун ошхонада. (Чиқади.)

Тўтинисо (ўзича). Бир ҳисобда Каримжон сайрамайдиган булбул чиққани ҳам яхши, сайрайдиган чиқиб ўша ёқлардан биронтасини етаклаб келса нима бўлар эди! (Чиқади.)

Кўча эшигида Каримжон билан Умида пайдо бўлади.

Каримжон. Ахир қон қилдингиз-ку! Наинки мен сизни калака қилгани олиб келган бўлсам!

Умида (бир оз тушиб). Нега бўлмаса «қуда» дейдилар?

Каримжон (толиқиб). Яна бошидан тушинг!

Умида. Хайрихоннингиз қанақа қиз ўзи?

Каримжон (қатъий). Менга ҳеч ҳам тўғри келмайдиган қиз! Мен ҳам унга тўғри келмайман! Мана, кўрасиз...

Икковни ҳовлига киради.

Тўтинисо (киради). Ие-ие-ие... Каримжон, эсон-омон келдингизми...

Каримжон. Яхшимисиз, бардаммисиз... Хайрихон (Умидага кўз қирини ташлаб) синглим эсон-омон юрибдиларми...

Тўтинисо (бир тарзда бўлиб). Вой! Шукур... (Умидага шубҳа билан қарайди.) Келинг, яхшимисиз...

Умида (ерга қараб). Ўзларингиздан сўрасак...

Каримжон. Умидахон, сўрига чиқинг!

Умида (секин). Ҳали эртароқ эмасмикин?

Каримжон. Мен самовар қўяй, кўмир ошхонада дир.

Умида. Менга бера қолинг!

Умида самоварни кўтариб чиқади. Тўтинисо унинг кетидан аярайиб қолади. Харид кўтариб Бўстон киради.

Каримжон. Ассалому алайкум, аяжон!

Бўстон (унинг бўйнига осилиб йиғлайди). Болагинам... бўйларингдан онанг ўргилсин. Ўқишингни бутунлай битириб келдингми? Энди кетмайсанми?

Каримжон. Энди кетмайман, аяжон, битириб келдим! Доктор бўлиб келдим! Қишлоқдан ҳамма касалликни ҳайдаб чиқарамиз!

Бўстон. Ҳайда, болам, битта ҳам қолмасин!.. Тўтинисо, самовар қўйинг! Дастурхон ёзинг!..

Тўтинисо. Самовар қўллик бўлиб кетди. (Шумшайиб дастурхон ёзади.)

Каримжон (медалга кўзи тушиб). Бизни қаршилагани медални ҳам тақиб олибсиз-ку!

Бўстон. Йўқ, Жамол ўлгур ҳовлимизни ясли қиламан деяпти, шунга жанжаллашгани йжроқўмга бормоқчи эдим.

Каримжон (кулиб). Медални жанжаллашгани олган экансиз-да!.. Бизнинг ҳовлини ясли қилар эмийми?

Бўстон. Ҳа-да!

Каримжон. Қўймаймиз!

Бўстон. Ясли ҳам гапми, бутунлай бузаман деяпти!

Каримжон. Бузса майли, бошқа уй берар ахир!
Бўстон. Қераги йўқ! Бу ҳовлидан дадангининг
ўлиги чиққан!

Каримжон. Дадамнинг ўлиги Белоруссияда қол-
ган эди-ку, ая!

Бўстон. Барибир! Қорахатни мана шу ерда ту-
риб ўқиганман!

Умида самовар кўтариб киради.

Бўстон. Ие, бу ким?

Каримжон (шошиб). Ҳозирча... меҳмон дейиш
мумкин...

Тўтинисо (Бўстонга). Меҳмон бировнинг уйида
самовар кўтариб юрадими, булбулингиз сайраганга ўх-
шайди.

Бўстон. Худо ургани йўқдир!.. Келинг, меҳмон,
қаёқдан келиб, қаёққа кетяпсиз?

Каримжон. Бу киши ҳам ўқишни битириб, док-
тор бўлиб келдилар...

Бўстон. Қанақа доктор?

Умида. Педиатор.

Бўстон. У нимаси тагин?

Умида. Болалар доктори.

Бўстон. Ундай бўлса аввал укаларингизни кў-
ринг, ота-онангизнинг дуосини олинг!.. Ота-онангиз қа-
ерда?

Умида. Районда...

Бўстон. Районда бўлса бу ерда нима қилиб юриб-
сиз?

Каримжон. Бу киши колхозга келганлар.

Бўстон (шубҳаланиб). Ота-онангиз нима иш қи-
лишади?

Умида. Дадам лектор, аям магазинда ишлайди-
лар...

Бўстон (Каримжонга кўз қирини ташлаб). Қана-
қа магазинда?

Умида. Китоб магазинида...

Бўстон. Ҳимм... Тўтинисо, қуда, сиз савзи тўғранг!
Мен қозон осай. Бечора меҳмоннинг ҳам ота-онаси ях-
ши куёв топиб йўлига нигорон бўлиб ўтиргандир, ошни
есину, кетсин!.. Каримжоннинг тўйига келинг, қизим.
Тўйда хизмат қилгани сиздай бир қиз керак. Карим-
жонга суҳсурдай қиз топиб қўйганман, мана бу киши-
нинг қизи, Хайрихон! Сочи тақимига тушади, ўзи ўқи-

ган доктордан ҳам зўр: аптекада ишлаб бир ўзи бутун
қишлоққа дори беради!.. Қани, қуда, бўла қолинг!

Иккови чиқади.

Умида (йиғламсираб). Бу ҳам хаёлингизда йўқ
гапларми?

Каримжон. Ҳозир дод дейман! Аямга бақира-
ман!

Умида. Қераги йўқ, аянгизнинг кўзига бешбаттар
ёмон кўриниб қоламан...

Каримжон. Ундоқ бўлса... (бир чора тариқасида)
биласизми, муздаккина сув одамнинг тафтини кўтаради,
бир ювиниб чиқмайсизми?

Умида (йиғлаб). Яна нима қилай?

Каримжон. Ростдан айтаётибман! Илтимос қи-
ламан! Мана шундоқ кириг! Сочиқ ҳам ўша ерда!

Умида (хўрсиниб). Турмушни муздаккина сувдан
бошлаётибмиз, охири бахайр бўлсин! (Чиқади.)

Бўстон (капгирда гўшт олиб киради). Болам, ма-
на шуни чайнаб тургин, шўрттаккина! (Суюниб.) Меҳ-
мон кетдими?

Каримжон. Йўқ, ювиняпти...

Бўстон. Ие, нега ювинади, фалокатини бировнинг
уйига ташлаб кетадими?

Каримжон. Фалокати йўқ, шарофатли қиз!

Бўстон. Шунақами... Фалокати ҳам бошини есин,
шарофати ҳам! Шарофатли қиз бир йигитнинг кетидан
эргашиб юрадими! Бундан ташқари, оладиган одамнинг
шўри; туғмас хотин чиқади, афтидан, шундоқкина кў-
риниб турибди!

Каримжон. Аяжон, бировнинг боласи тўғрисида
шунақа гапларни айтгани қандоқ тилингиз боради? Шу
ҳам сиздай бир меҳрибон онанинг фарзанди-ку! Биров
менинг тўғримда шунақа гапларни айтса, сиз нима дер
эдингиз!

Бўстон. Бунга ўзинг жавоб қиласан! Жавоб қи-
лолмайсанми?.. Мен бир нима деяётганим йўқ, ниҳоят,
«бировнинг уйида ювинмасин», дедим. Шуни ҳам айт-
ганим йўқ!.. (Бирдан.) Ҳой, менга қара, бу қизни мунча
ялаб қолдинг? Ораларингда бир гап борми?

Каримжон (ботинолмай). Бўлса-чи?

Бўстон. Бўлса у дунё, бу дунё рози эмасман!
(Йиғлайди.) Мен сенга оқ сут берганман... Шунақа
экан-да, доктор бўлгандан кейин она керак эмас, она
розилиги бир пул экан-да!

Каримжон. Хўп, бунга рози бўлмасангиз бошқаси...

Бўстон. Менга бошқаси ҳам керак эмас! Менга Хайрихон керак!

Каримжон. Ая, бунақа гап йўқ эди-ку!

Бўстон. Нега бўлмас экан, Тўтинисо икковимиз ойма-ойига беш ойдан бери гаплашиб юрибмиз! Хайрини яқинда кўндирдик! Йиғлай бериб онасининг эси кетди! Мен ҳам йиғладим! Ит азобида кўндирдик!

Каримжон. Хайрихон менга «тегаман» дедими?

Бўстон. Қиз нарса «тегаман» дейдими, «бир гап бўлар» деди. Кўнгли сенда!

Каримжон. Хўп, Хайрининг кўнглини билибсиз, менинг кўнглимни қачон биласиз?

Бўстон (*дўқ қилиб*). Нима, Хайрига кўнглинг йўқми? Шундоқ қизга-я? (*Энтика-энтика.*) Хусн десанг, тортиб қўйган суратдай! Соч десанг, тақмига тушади! Сочмисан соч! Пазандамисан пазанда! Меҳмон кутишда онасини йўлда қолдиради! Бутун қишлоққа битта ўзи дори берса ҳам кеккаймайди, каттани катта, кичикни кичик ўрнида кўради! Маҳаллада тўй-маърака бўлса ҳамниша хизматда! (*Йиғламсираб*). Умрим меҳнатда ўтган, қариган чоғимда шундай келин хизматимни қилмаса дунёга келдим нима бўлди-ю, келмадим нима бўлди...

Каримжон. Аяжон, Умидахон ҳам хизматингизни қилади-да, нега қилмас экан?

Бўстон (*ваҳима ичида*). А?

Каримжон. Йўқ, шунақа қизлар ҳам қайнана-нинг хизматини қилади, демоқчиман!

Бўстон. Бунинг доктор бўлиб, болаларнинг қорнига қулоқ соладими, менинг хизматимни қиладими!

Каримжон. Хайрихон ҳам ишлайди, ишлаб бутун қишлоққа дори беради деяпсиз-ку!

Бўстон. Хайрини келин қилсам, уч кунга қолмай ишидан чиқариб оламан!

Каримжон. Ишидан чиқариб оласиз, уйда ўтириб битта ўзингизга дори берадими? Шуни ўзи биладими?

Бўстон. Мен подадан олдин чанг чиқармайман!

Иккови чиқади.

Бўстон. Вой, меҳмон, уларингда сув йўқмиди?

Умида. Бор, аяжон, бор! (*Янглишганини билиб*). Вой... Кечирасиз...

Бўстон. Ие, ҳеч нарсадан ҳеч нарса йўқ, мени «аяжон» дегани уялмайсизми? (*Каримжонга.*) Ая деяпти-ку!

Каримжон. Кечирим сўради-ку.

Тўтинисо (*киради*). Қуда, ошни суза қолинг!

Бўстон. Дарров сузинг! Шошманг, Хайрихон келсин! Йўқ, майли, унга олиб қўямиз. Узим сузаман, Меҳмон йўлдан қолмасин. Сиз чой дамланг!

Иккови чиқади.

Каримжон. Умидахон, пақиллаб кетаман!

Умида (*раҳми келиб*). Каримжон ака, сиз ҳам ювиниб чиқа қолинг, сув муздак экан!

Каримжон (*ўзича*). Муздақина сув ҳали кўп керак бўладиганга ўхшайди-ку. (*Чиқади.*)

Бўстон ош, Тўтинисо чой кўтариб киради.

Бўстон. Қани, меҳмон, ўтира қолинг! Бизга қарамай катта-катта олинг! Тўтинисо, қуда, чой қуйиб беринг, иккита пиёлага қуйиб беринг!.. Каримжон қани?

Умида. Ювинаётибдилар...

Бўстон. Ие, буларга нима бўлди!..

Хайри (*тешикдан*). Аям бормилар...

Бўстон. Ие, қўзичоғим, кел, кела қол!

Хайри (*киради. Умидага*). Салом!

Умида (*дўнғиллаб*). Салом...

Бўстон. Утирсангиз-чи, меҳмон!

Каримжон артиниб чиқади.

Хайри. Вой, Каримжон ака, салом!

Каримжон. Салом, Хайрихон! Салом, синглим!

Хайри. Уқишлар битдими? Табриклайман!

Каримжон. Раҳмат... Умидахон ҳам битирдилар, бу киши ҳам доктор...

Хайри (*тушунади. Самимий*). Табриклайман. (*Қучоқлашиб кўришади.*) Мунча яхши... Мен ҳам шуни орзу қиламан...

Бўстон. Қани, сўрига чиқа қолинглар, ош совиб қолади. Хайри, сен қўлга сув ол! Аввал қайнанангдан бошла!

Хайри обдастанни олади. Умида билан Каримжонга кўз қисади. Икковининг ҳам чеҳраси очилади, бир-бирига қарайди. Бўстон сўрига чиқиб қўлни тутатади.

Жамол (*киради*). Ассалому алайкум!
Каримжон. Э, Жамол ота!..

Иккови кучоқлашиб кўришади.

Жамол (*Умидага бошдан-оёқ разм солиб*). Келинг, қизим... Баракалла... Ҳим... дуруст, дуруст! Каримжонни биламан, сиз нима ҳунарли бўлиб келингиз?
Каримжон. Бу киши ҳам доктор! Болалар доктори!

Жамол (*Каримжонга*). Ҳу, қишда айтганинг шу қизми?

Каримжон. Ҳа-да!.. Йўлланмани идорага элтиб берайми?

Жамол. Овора бўлма, ўзимга бера қол... Уҳ-ўҳ-ўҳ!
Бир олманинг икки палласи экансизлар! Мана, касалхона ҳам битай деб қолди.

Каримжон. Шунақами!.. Қани, сўрига чиқинг...

Бўстон Хайрига имо билан «Каримжоннинг қўлига сув қуй» дейди.

Хайри. Каримжон ака, қўлингизни ювасизми?..

Каримжон (*таъкидлаб*). Майли, лекин менга қошиқ берасиз, синглим!

Бўстон (*таъкидлаб*). Сиз ҳам қошиқда ейсизми, куда?

Жамол (*тушунмасдан*). Мунча шовқин соласан, қошигинг камроқми?..

Ҳамма ошга майл қилади. Жимлик.

Каримжон. Жамол ота, бизнинг ҳовлига «беланчак осаман» дебсиз... (*Бўстон жонланади*.)

Жамол. Э... бу хотинлар жуда шошириб юборди! Ҳар бир толнинг тагида тўртта беланчак! Тол етишмайди! Мана шу салқинга ҳам тўрттагина беланчак осайлик десам, аянг дарров медалини пеш қилди!

Бўстон. Ажаб қилдим! Мана, ўзи сўраб қолди-ку!

Умида. Ясли солганларинг йўқми?

Жамол. Мана шу касалхона битса уч-тўртта уйни яслига бераман!

Умида. Ясли касалхонада бўладими?

Жамол. Қасалхонада бўлгани яхши, қизим, харажат камаяди: касалларга қарайдиган сестралар болаларга ҳам қараб туради.

Умида. Харажатни ўйлабсизу, у ёғини ўйламабсиз-да: соғ боласини касаллар орасига қўйгани қайси бир ота-она кўнади-ю, бунга қайси бир доктор рози бўлади? Бу гапни оғзингиздан чиқара кўрманг, газетада дўмбира қилишади-я! (*Кулади*.)

Жамол (*ўйлаб*). Тўғри, бу ёғини ўйламабман! Бир кесак билан иккита қарғани ураман дебман!

Бўстон (*Умидага*). Қошиқ ўлгурни қўйиб, катта-катта олсанг-чи! (*Тескари қараб*.) Қиқилламай ўл!..

Бу гапни ҳамма эшитиб қолади. Умида ўрнидан туриб кетади.

Хайри (*қошиқни қўяди, бир Каримжонга, бир Умидага қарайди*). Умидахон, ўртоқларим келадиган эди... Бизниқига чиқинг, яхши пластинкаларим бор! (*Бўстонга*.) Холажон, ўзингизнинг ҳам фарзандингиз бор, бировнинг боласига ўлим тиламанг! (*Чиқади*.)

Унғайсиз жимлик.

Жамол. Э, сен қанақа ўйин бузуқисан! (*Умидани кўрсатиб Каримжонга*.) Келинми ахир?

Каримжон бош иргитади.

Одам келинига ҳам ўлим тилайдими! (*Ақлига сиғдиrol-май*.) Яна доктор-а! Доктор нима эканини биласанми ўзинг? Ҳайф сенга!.. Садқайи доктор кетгин!

Бўстон. Мен бир нима дедимми? Ниҳояти, «катта-катта олинг» дебман!

Каримжон. Майли, майли, аяжон, ёшларга шунақа адаб-одоб ўргатиб турганингиз яхши...

Жамол. Ҳўп, менга оллоху акбар... Районга бо-радиган эдим. Яна гаплашамиз. (*Умидага*.) Қани, юр, қизим, мен сени бир айлантриб келай!

Каримжон икковини кузатиб қайтади. Тўтинисо ошхонага томон чиқади.

Кўчада автомобиль тўхтади.

Каримжон. Умидахоннинг аяси келди.

Бўстон. Аяси келадиганмиди?

Каримжон. Умидахонни олиб кетгани келадиган эди...

Каримжон чиқиб Шакарни бошлаб киради.

Ш а к а р. Бўрон босилдими?
К а р и м ж о н. Босилаёттибди.
Ш а к а р. Хайрият!
К а р и м ж о н. Дадам қанилар?
Ш а к а р. Қолхознинг идорасига кирдилар, ҳозир
келадилар.

Бўстон ноилж сўридан тушади.

Ш а к а р. Ассалому алайкум! Эсонмисиз, омонми-
сиз, Бўстонбуви...

Б ў с т о н. Келинг... (Каримжонга кўз қирини таш-
лаб.) Вой, менинг отимни қаёқдан биласиз?

Ш а к а р. О, айланай, медаллик Бўстонбуви Норматова
ким билмайди!

Б ў с т о н. Норматова эмас, Эрматова...

Ш а к а р. Барибир, отингиз, медалингиз ҳисоби!

Б ў с т о н (эриб). Сизнинг отингиз нима?

Ш а к а р. Шакарбуви Ашуралиева! Чолимнинг фамилиясидаман!

Б ў с т о н. Онангиз яхши от қўйган эканлар... Қани,
ошга қаранг! Биз янгитта еган эдик, ҳали унча совимагандир.

Ш а к а р. Ростини айтсам, қорним оч, бултурги ош бўлса ҳам ейман!

Б ў с т о н. Очиққина хотин экансиз...

Ш а к а р. О, медалингиздан ўргилай, Бўстонбуви, хурсандчиликдан яхши нарса борми! Ғурбатнинг юзи қурсин! Ўзингиз ҳам хафа бўлманг, бировни ҳам хафа қилманг!

Б ў с т о н. Мен ҳеч кимни хафа қилмайман, ҳамма мени хафа қилади.

Ш а к а р. Ундоқ эмасдир! «Латта ҳиди келса аввал ўзингдан хабар ол», деган гап бор. Асти хафа бўлманг!.. Каримжон келиб суюниб қолгандирсиз?

Б ў с т о н. О, суюнмайманми... Сизнинг ҳам қизингиз битириб келибди, куёв-пуёв топиб қўйгандирсиз?

Ш а к а р. О, Бўстонбуви, ўзингиз ўқиган, оқ-қорани таниган хотинсиз, китобларни кўриб турибсиз-ку: ишқ, муҳаббат!.. Ҳозирги ёшлар тенгини ўзи топгани яхши!

Б ў с т о н. Вой, «тенгини ўзи топгани яхши», деб қизингизнинг нўхтасини устига ташлаб қўясизми?

Ш а к а р. Нўхталайман десам, суйганига теголмай умри ғурбатда ўтади-да!

К а р и м ж о н. Ғурбатига сизни ҳам шерик қилади!

Б ў с т о н (Каримжонга ўқрайиб). Майли, сиз қизингизнинг нўхтасини устига ташлаган бўлсангиз ихтиёрингиз, лекин мен ўғлимнинг нўхтасини устига ташлаб қўймайман! Ота-она боласига ҳеч қачон ёмонликни раво кўрмайди!

Ш а к а р. Тўғри, раво кўрмайди, бурун замонда ўн тўрт яшар қизини етмиш яшар чолларнинг қўйнига солиб қўйган ота-оналар ҳам ёмонликни раво кўрган эмас, лекин дўст бўлиб туриб душманнинг ишини қилган-да!

Б ў с т о н (тушунтириб). Унақа ишлар бурун замонда бўлган!

К а р и м ж о н. Жуда унчалик бўлмаса ҳам ундан берироқ ишларни қилаётган ота-оналар ҳозир ҳам йўқми? Ҳозир ҳам бор! Лекин ҳозирги ёшлар унамайди: бири дангал «йўқ!» деса, бири қарияларни авайлаб, ётиги билан тушунтиришга ҳаракат қилади!

Б ў с т о н (чўрт кесиб). Менга тушунтиришнинг ҳожати йўқ, ўзим тушунганман! Мен сени не машаққатда боққанман, ўстирганман, энди таъбимдаги қизни олиб бермасам кўзим очиқ кетади!

К а р и м ж о н. Аяжон, хотин билан сиз умр қиласизми, мен умр қиламанми?

Б ў с т о н. Мен олиб бераман, сен умр қиласан!

Ш а к а р (Каримжонга). Уҳў...

К а р и м ж о н (тоқати тоқ бўлиб). Аяжон, тўғри, сиз мени боққансиз, ўстиргансиз... Мен сизни бошимга кўтараман, бор-йўғимни оёгингизга тўкаман! Икки кўзим, бутун вужудим сизники, лекин кўнглимни ўзимга қўйиб беринг! Жон аяжон!

Б ў с т о н. Кўнглим деганларни кўриб турибман: аввалига кўнгли, юрак, «онам дерман», кейинига келиб қайнананинг боши ғурбатда, ўзи хизматда!.. Қошки шугина бўлса! Йиғи-сиғи, мажлис, суд!.. Уртада бола шўрлик сарсон!..

Ш а к а р. Бўстонбуви, қишлоқда сиз биладиган шунақа оила бўлса битта бордир-да!

Б ў с т о н. Нега битта бўлар экан, булар қўшилса иккита бўлади!

К а р и м ж о н (ўзича). Бирники мингга, мингники туманга!

Йиғидан қовоқлари шишиб кетган Тўтинисо ошхонадан чиқиб уйига томон ўтиб боради.

Б ў с т о н. Ҳой, Тўтинисо, шошманг, гапим бор!

Ш а к а р. Вой-бўй! Мен аянгизни мунчалик деб ўйламаган эдим! *(Туради.)* Менинг юрагим торлик қилади! Дадаси гаплашсин, юраги кенг... Ҳозир келиб қолади. Айтиб келаман. *(Чиқади.)*

Қ а р и м ж о н *(ўзича)*. Бу қандоқ бедодлик! Аям иззатларини билмаяптилар!

Чехраси очилган Умида киради.

Хўш, Умидахон, колхозни кўрдингизми?..
Умида. Кўрдим! *(Оёқ остида турган чамадонни олади.)*

Қ а р и м ж о н *(мунғайиб)*. Кетасизми?

Умида. Энди кетмайман! Аянгиз билан қўшилишиб ҳайдасангиз ҳам кетмайман!

Б ў с т о н *(киради)*. Ҳой, бу қиз иззати борида кетадими, йўқми?

Қ а р и м ж о н *(тажанг)*. Э, қаёққа кетади, ҳозир дадаси келади!

Б ў с т о н. А!.. Ҳали бошимга дадаси ҳам борми! *(Қатъий.)* Хўп, келсин! Қизининг бутун қилмишларини юзига соламан! Ҳозир келсин!

Қ а р и м ж о н *(юмшоқ)*. Ая, мени шу одамнинг олдада ҳам хижолатга қўясизми?

Б ў с т о н. Сен мени номусларга ўлдирсанг майлими!.. *(Бирдан.)* Шунга оласанми? Майли, ола қол, лекин билиб қўй: хотинингни маймундай ўйнатаман! Шундоқ қиламанки, мана шу ҳовлида оёқ босгани жой тополмай қурбақадай сакраб юради!

Қ а р и м ж о н. Доктор келини-я?

Б ў с т о н. Битта рўзгорга битта доктор бас! Болтанг иккита бўлса биттасининг ҳузурини қўшни кўради!

Қ а р и м ж о н. Жамол ота нима дедилар?

Б ў с т о н. Жамол отангни ҳам сакратаман!

Қ а р и м ж о н. Бўпти, мен ҳам сакрайман! Ҳаммамиз қўшилишиб сакраймиз! Сиз чапак чаласиз!..

Шакар билан Ашуралиев киради.

Ашуралиев. Ўртоқ Ашуралиева, мен сизга такрор айтаман: муҳаббат тўғрисида биронта ҳам лекция ўқиган эмасман! Бунақа тезисим йўқ! Умуман оила масаласида гапиргин десангиз, марҳамат, бу тўғрида

саккиз соат сув ичмасдан гапиришим мумкин. *(Қўйнига қўл тиқиб.)* Тезисим етарли!

Қ а р и м ж о н. Келинг, дада! Марҳамат...

Ашуралиев *(Бўстонга)*. Салом ва табриклар!

Б ў с т о н. Ҳой, менга қаранг, қизингизни келин қилмайман! Қўясизми, йўқми? Бировнинг ўғлига зўрликми?

Ашуралиев. Ие!.. *(Қоғозларини улоқтириб ташлайди.)* Иккови ЗАГС қилиб қўйибди-ю, энди айтасизми?

Б ў с т о н. А!.. *(Кўнгли озиб, ҳушидан кетади.)*

Ҳамма шошиб қолади. Қаримжон уни елпийди.

(Ўзига келиб.) Ҳали шунақами!..

Қ а р и м ж о н. Шунақа бўлган эди...

Б ў с т о н. Нега менга айтмадинг?

Қ а р и м ж о н. Аяжон, сиз айтгани қўйсангиз экан!..

Ашуралиев *(қоғозларини олмоқчи бўлади-ю, олмайди)*. Булар бир-бирини яхши кўрибди, бири Фарҳод, бири Ширин, нима қиласиз орада Ёсуман бўлиб! Мамлакатнинг медаллик аёлларидан экансиз!..

Ш а к а р. Хато қилдилар! Хато ҳаммадан ҳам ўтади, орденлик одамлар хато қилади-ю!..

Б ў с т о н. Йўқ, ЗАГС ҳисоб эмас, тўй ҳисоб!

Ашуралиев. Хўп деяпмиз-ку!

Б ў с т о н. Керак эмас, олиб кетинг қизингизни!

Қ а р и м ж о н. Ая!!

Ашуралиев *(жон-пони чиқиб)*. Ие!..

Ш а к а р *(энтиқиб)*. Вой! Вой! Бу қандоқ гап! Менинг қизим кўчада қолибдими! *(Умидага, ўпкаси тўлиб.)* Бундақа гапни эшитганимдан кўра ўлганим яхши эмасми!

Б ў с т о н. Олиб кетинг дейман, ҳозир дод солиб қишлоқни бошимга йиғаман!

Ш а к а р *(Умидага)*. Сени ўстириб кўрган куним шу бўлдим! Юр бу ёққа!

Умида нима қилишини билмайди.

Ашуралиев. Юр!

Қ а р и м ж о н. Дада! Ая!..

Иккови Умидани диканглатиб эшикка томон олиб кетади.

Каримжон. Ая, қандоқ багритошсиз, Умидахонга қўшиб неварангизни ҳам ҳайдаяпсиз-а! Қорнида боласи бор!

Бўстон. А! Қайтар! Қайтар! Ҳов, Шакарбуви, шовилманг, қизингиз боласини туғиб кетсин!

Парда

Иккинчи парда

учинчи қуриниш

Уша декорация, лекин уйнинг бир чеккаси бузилган. Қаердадир мотор гуриллайди.

Бўстонбуви ясанган, кўкрагида медаль, сўрида етти қават кўрпача устида ўтирибди: зериккан бўлса керак, ётади, туради, ёнбошлайди, яна туради; ойнага қараб лунжидаги ажинларни ёзишга уринади, сўридан тушиб, оёқ остида ётган бекорчи қоғозларни олиб ташламоқчи бўлади-ю, лекин яна жойига қўяди; ёнғоқ чақиб ейди, унинг пўчоқларини жўрттага ҳар томонга ташлайди, яна сўрига чиқиб ўтиради. Ишдан чарчаб келган Каримжон киради.

Каримжон. Салом, ая! Қачон кўчамиз, бинокорларнинг оёғи остида ўралашиб қолдик-ку...

Бўстон. Мен ҳеч қаёққа кўчмайман, устимдан трактор юрғизвор! Дадангнинг ўлиги чиққан ҳовлидан кўчиб қаёққа бораман? Қорахатни мана шу ерда туриб ўқиганман!

Каримжон. Қаерда?

Бўстон. Худди мана шу ерда! Йўқ, ана у ерда!

Каримжон (*ўша ерни белгилайди*). Хўп... Чарчамасдан ўтирибсизми?

Бўстон (*йиғламсираб*). Бутун рўзгор ташвиши менинг бошимда! Ана унинг қачон ишдан келади-ю, қачон ҳовлини супуради! Хотин бор ҳовлига ўхшамайди бу қуриб кетгур! Қўни-қўшнидан номусларга ўлади киши! Ишдан бирпас эртароқ келса нима қилади! Бола-лар касал бўлмай юриб-юриб шунинг доктор бўлишига қараб турган экан-да!

Каримжон. Аяжон, ўзингиз ҳам ишлаб кўргансиз-ку, ўзингиз эрта келармидингиз?

Бўстон. Мен ишлаган бўлсам сени боқаман деб ишлаганман, бу кимни боқади, сени боқадими? Шўнча ўқиб ўзингни ўзинг эплодмайсанми? Мени боқмай қўя қол, пенсиям етади!

Каримжон ҳовлини супурмоқчи бўлиб қўлига супурги олади,

Бўстон. Эркак бошинг билан қўлингга супурги ушлама, хосияти йўқ!

Каримжон. Э, ётоқда супурги нима экан, қозон-товоқ қилганман!

Бўстон. А!.. Ҳозирги мактаблар хотиннинг ҳузур-ри жони экан-да! Бу ёққа ўтир! Ойлик олдингми?

Каримжон. Олдим.

Бўстон. Бу ёққа бер! (*Кармонни олиб ёстиғининг тагига қўяди.*) Ҳали келин бўлмай туриб чўнтагингга қўл солади!

Каримжон. Ая нега унақа дейсиз, келин бўлиб хизматингизни қилиб юрибди-ку. Етти қават кўрпачада ўтирибсиз... Тўғри, эрталаб саломга чиқмаяпти. Умидахон жуда эрта туради, сиз кеч турасиз, кириб салом билан уйғотай деса, истиҳола қилади; сиз тургунча эшикнинг тагида ўтирай деса, ишга кеч қолади...

Бўстон. Энди, шунақа қилиб бўйнимга қўймоқчимисан? Саломи ҳам керак эмас, ўзи ҳам керак эмас! Тугсину кетсин! Тугсину кетсин!.. Менга маҳси олиб бер!

Каримжон. Маҳсингиз янги-ку, ая!

Бўстон. Маҳсим иккита бўлса нима қипти, битта бигизпошна туфлининг пулига учта маҳси беради! Тўртта туфлини қаторлаштириб қўйибди! (*Туфлиларни олиб чиқиб улоқтиради.*)

Каримжон. Умидахон ёш, бундан ташқари мана бу ясли масаласини кўтариб бутун қишлоқнинг кўз ўнгида бўлиб қолди, яхши туфли, яхши кийим кийса ўзингизнинг обрўйингиз!

Елкасида фотоаппарат, оғир пакет кўтариб Умида киради.

Бўстон. Вой, нега оғир юк кўтарасиз, қанақа хотинсиз! (*Каримжонга.*) Қўлидан олсанг-чи, хўшшайиб турмай!

Каримжон туфлиларни йиғштириб олади.

Умида. Салом, аяжон!.. Гузарда ун сотаётган экан... (*Унни қўйиб.*) Биринчи ойлигим.

Бўстон (*унни кўриб*). Тузук! Бу қилган ишингиз яхши, лекин... (*бошқа гап тополмай*) сочингизни сават қилиб юрманг, иккита қилиб ўринг!

Каримжон. Ишда халал беради-да!

Бўстон. Уйда иккита қилиб ўринг!

Қаримжон. Хўп! Умидахон, қулогингизда бўлсин!

Жамол (*ҳовлиқиб киради*). Ҳой, сен икковинг қанақа одамсан! Прорабга нима дедиларинг?

Қаримжон. Келинг, отахон, марҳамат!

Умида (*кулгисини яшириб*). Нима дебмиз?

Жамол (*Бўстонга арз қилиб*). Буларни уриш-ташаш билан колхозда олиб қолсам, икковининг қилган ишини қара! Бу менга ёрдам берганларингми?

Қаримжон. Бошқа ниятимиз йўқ, отахон! Прорабингиз ўзимиз қатори одамга ўхшайди... Солаётган иморатингиз касалхонага ярамайди!

Жамол. Нимаси ярамайди?

Қаримжон. Аввало, касалхонанинг планини сиз чизиб берганингиз чакки, мутахассис эмассиз-ку! Сиз чойхонанинг планини чизиб беринг, отхонанинг планини чизиб беринг!..

Жамол. Биламан, мен мутахассис эмасман, лекин мутахассис деганинг бир миллионнинг дарагини айтдида! Янги пул билан бир миллион-а! Мен бир миллионлик касалхона соламанми! Пахтанинг килосини тийинга сотаман! Пул деган жониворнинг эгизаги бўлмас экан! (*Махфий.*) Меҳнат кунини семиртириш учун ўзимдан орттириб барг сотаман, район бозорида винофурушлик қиламан!

Умида. Қишлоққа касалхонани район солиб бериши керак!

Жамол. Район? Бунақа масалада район қулогига пахта тиқиб олган! Пахта! Пахтани биласанми?

Қаримжон. Тўғри, лекин кўплашсак қулогидан пахтани олиб ташлаймиз! Сизнинг фурсатингиз йўқ, бунинг кетидан мана мен югураман! Агар иш чиқаролсак касалхонани боққа қурамыз, боғдаги тепалик жуда баҳаво жой!

Бўстон. Қаримжон тўғри айтади, касалхонани ундан ҳам нарига солиш керак!

Жамол. Майли, сизлар ёрдам берамиз десаларинг «қуллуқ» дейишдан бошқа сўзим йўқ, лекин бу ҳам битаверсин, от топилгунча эшак миниб турамыз!

Умида. Йўқ, Жамол ота, биратўла от минайлик! Лекин бу ҳам битаверсин, у ёқ-бу ёғи тузатилса ясли бўлиши мумкин!

Жамол. «У ёқ-бу ёғи тузатилса ясли бўлиши мумкин?» Шу туришида яслига ҳам ярамайди денг!

Қаримжон. Жамол ота, сизнинг ғайратингизга,

ҳимматингизга тан берамиз, лекин план масаласига келганда... бояги гап...

Жамол (*ўйлаб*). Рост айтасан!

Умида. Ясли масаласи энг биринчи масала бўлиши керак. Сиз «Ҳар толнинг тагида тўртта беланчак», деганингиздан кейин колхоздаги ҳамма яслиларни кўриб чиқдим, ҳаммасининг суратини олдим. (*Суратларни бирма-бир унинг олдига ташлайди.*) Шу ҳам яслими? Шу ҳам яслими?.. Мана буни қаранг, кампир ухлаб ётибди, болалар ўрмалаб ариққа тушиб кетмасин деб белига арқон боғлаб қўйибди! Шу яслими?

Жамол (*ранги ўчиб*). Ие, сен нимага бунақа нарсаларнинг суратини оласан, ишпионмисан ўзинг? Сурат оладиган бўлсанг идоранинг суратини олгин, радиоузелнинг суратини олгин, ҳаммом солиб қўйибмиз... Камчиликларимизни қидириб юриб суратини оласанми?

Умида. Мен мухбир эмасман, докторман! Мухбир бўлсам радиоузел билан ҳаммомнинг суратини олиб кетаверар эдим! Колхознинг олахуржуни хотинларнинг елкасида, яна буларнинг оёғига боласини кишан қиласиз! Боласидан кўнгли тинч бўлмаган хотиннинг қўли ишга борадими!

Бўстон. Рост айтади!

Жамол (*тутақиб*). Вақтинча камчилик қайси колхозда йўқ?

Қаримжон (*кулиб*). Жамол ота, колхоз тузилганига неча йил бўлди? «Вақтинча» деган гапнинг чеги-чегараси борми?

Жамол (*мот бўлиб*). Майли, район касалхона солиб берадиган бўлса, буни яслига берамиз. Масалани правлениега қўйиш керак. Правлениега ўзингни чақираман. Лекин суратларни менга бер!

Умида. Сизга бермайман! Правлениеда ўртага ташлайман!

Жамол (*тортиб олади*). Менга бер дейман, биров кўриб қолади! Қарор чиқариб берсак бўлдими? (*Суратларни қўйнига тиқади.*) Хўп, мен кетдим! Ҳа, айтгандай, тўй қачон?

Қаримжон. Аям биладилар...

Жамол. Тўйнинг бошида ўзим тураман! (*Бўстонга.*) Баҳоси йўқ келин!

Бўстон (*Жамолга*). Шундоқ-ку, лекин менинг хизматимни қиладиганга ўхшамайди...

Жамол. Ие, нега сенинг хизматингни қилади, нима, сен колхозмисан! (*Чиқади.*)

Бўстон. Нима овқат қиласиз?
Умида (ранги ўйиб). Ихтиёрингиз...
Бўстон (ўйлиб туриб, бирдан). Чўзма лағмон қилинг!

Умида. Хўп...
Бўстон. Мен бир айланиб келай, тарс ёрилиб кетдим! (Чиқади.)

Умида. Ҳа, Каримжон ака, мунча тажанг бўлаётибсиз?

Каримжон. Умидахон, кетмайсизми?

Умида. Менга: «Аям чаққан гугуртдан аланга олманг», деган эдингиз, ўзингиз аланга олаётибсиз! Сиз аянгизнинг қилмишлари учун мендан хижолат бўлманг... Қизиқ, мен қариганимда қандай қайнана бўлар эканман?

Каримжон (ўйчан). Жаннатда бир тахт бор эмиш. Тахт яхши қайнона учун қўйилган эмиш. Тахт бўш эмиш. Агар қайнана бўлсангиз шу тахтга сиз ўтирасиз!

Умида. Сиз қанақа қайната бўлар экансиз? Ҳойнаҳой наслингизга тортсангиз керак!

Кулги

Лағмон нима бўлди?

Каримжон. Ҳайронман... Мен кўп овқатларни билламану, лекин умримда чўзма лағмон қилган эмасман! Еганим ҳам унча эсимда йўқ. (Уйлайди.) Ҳар қалай қиймалик бўлар эди шекилли. (Бирдан.) Сиз қийма чопинг, мен хамир қиламан!

Умида мунғаяди.

Ҳа, қийма чопишни ҳам билмайсизми?

Умида. Урганаман...

Каримжон. Ҳеч кўрмаганмисиз? Аянгиз қиймани сиздан яшириқча қилармидилар? Гўштни мана шу тахтага қўйиб пичоқ билан ураверсангиз қийма бўлади.

Каримжон тоғорачага ун солиб хамир қоради, Умида гўшт келтириб қийма қилишга киришади.

Хайри (тешикдан). Кечирасизлар...

Каримжон. Э-э, келинг, Хайрихон! Қасал тузалгиси келса табиб ўз оёғи билан келади.

Умида. Келинг...

Хайри. Неча кундан бери сизлар билан холи гаплашгани пайт пойлайман, ҳеч ўнг келмайди. Бўстонбу-

ви холам гузар томонга кетаётганларини кўриб, беадаблик бўлса ҳам, кира қолдим. Мен сизлардан узр сўрагани кирдим...

Каримжон. Ҳозир узрдан ҳам зарурроқ иш чиқиб турибди: чўзма лағмон қилишни биласизми?

Хайри. Биламан!

Каримжон. Билсангиз Умидахонга ўргатинг!

Хайри. Жоним билан! (Ишга киришади.) Биз Каримжон акангиз билан бир кўчада ака-сингилдай ўсганмиз. Катта бўлганимизда бу кишининг кўнглида ё менинг кўнглимда зиғирдай бир гап бўлса... (қасам мақомида) мана, орамизда хамир турибди! Шундоқ эмасми, Каримжон ака?

Каримжон. Тўппа-тўғри!

Хайри. Беш-олти ой бўлади. Бўстонбуви холам гапиравердилар, аям йиғлайвердилар... безор бўлдим! Ахир бир куни шуларнинг кўнглига қараб «қўйинглар, бир гап бўлар», дедим. Шундоқ демасам бўлар экан, булар шу гапни маҳкам ушлаб олишибди. (Ерга қараб.) Менинг ҳам кўзлаганим бор, аҳд-паймон қилганмиз... Бир йилдан ошди... Турмуш қилсак мен ҳам ўқийман...

Каримжон. Бу гапни аянгизга айтганингиз йўқми?

Хайри. Йўқ-да! Кўнгли кетиб йиқилади деб қўрқаман! Аям холамдан қолишадиган хотин эмас!.. Мана, сизлар ҳам холамини аста-секин эгаётибсизлар-ку, хабарим бор. Сизлар икки киши, мен ёлғизман... (Ийғалайди.)

Каримжон. Хафа бўлманг, Хайрихон, сиз ҳам ёлғиз эмассиз, мана биз бор! Сизнинг аянгизни ҳам эгишиб берамиз. Суйганингизга тегасиз, ўқийсиз! У йигит ким ўзи, нима иш қилади?

Хайри. Каримжон!

Умида. А?

Хайри. Йўқ, йўқ, Азимжон!

Каримжон. Ие, ўзимизнинг Азимжонми, ўқитувчи? Бу можаролардан хабари борми?

Хайри. Айтдим! Кулавериб қотиб қолдилар! Ҳордиқ куни сизларни кўргани келмоқчилар.

Каримжон. Жуда яхши!

Хайри. Уқлоғ ошхонададир... (Чиқади.)

Умида (кетидан Бўстонга тақлидан). Оҳ, соч!

Иккови чиқади.

Чироқ ўчиб ёнади. Кўча. Каримжонларнинг эшиги, Бўстон билан
Тўтинисо киради.

Тўтинисо (*йиғлайди*). Мени шармандаю шарми-
сор қилдингиз! Ўғлингизга кучингиз етмас экан, нима
қилиб шангиллаб юрибсиз!

Бўстон. Сиз бесабр бўлманг, қуда! Ҳали ҳеч гап
бўлгани йўқ!

Тўтинисо (*йиғлайди*). Қорнида боласи бор эмиш-
ку, бу ҳеч гап бўлмаганими? Қишлоқда қизим қандоқ
бош кўтариб юради! Ўзим нима деган одам бўламан!

Бўстон. Йиғламанг, хосияти йўқ! Шу иш шундоқ
бўлиб кетса қишлоқда менинг ҳам обрўйим қолмайди!
Ҳали ҳеч гап бўлгани йўқ! Аввал боши Умиданинг
иккиқатлигига гумоним бор. Ухлаб ётганида нафас оли-
шига секин қулоқ солдим, йўқ, қуда, иккиқат хотиннинг
нафас олиши бундоқ бўлмайди! Каримжон шу гапни
менинг дармонимни қуритиш учун айтмадимикин?

Тўтинисо (*суюниб*). Илоҳим шундоқ бўлсин!

Бўстон. Бола у ёқда турсин, мен буларнинг
ЗАГСдан ўтганига ҳам гумонсираб қолдим. ЗАГСдан
ўтган бунақа бўлмайди!

Тўтинисо (*қувониб*). Бирга ётмайдимиз?

Бўстон. Ие, сизга нима бўлди, мен қўярмидим!
Каримжон пастда, Умида айвонда, менинг ёнимда
ётади!

Тўтинисо. Билиб ўтирибсизми...

Бўстон. Кечалари пойлаб чиқаман, иккови ҳам
«қилт» этмайди!

Тўтинисо. Шундоқ экан, нега кетгизиб юбормай-
сиз? Кетсин районига!

Бўстон. Э, қуда, бор ақлингиз шуми! Умидани
районга жўнатиб Каримжоннинг оёғига кишан солиб
қўяманми! Ишга кирганидан кейин «колхознинг меҳ-
монхонасида тураман», деди, унамадим! Меҳмонхонада
турса, албатта, алоҳида ҳужра олади, кечалари Карим-
жон ингичка бўлиб кириб борсинми! Кўз олдимда тур-
гани яхши! Лекин ўзи ёмон бўлса ҳам номусли қиз
экан!

Тўтинисо. Ана, ўзингизнинг ҳам кўнглингиз мо-
йил! Билиб юрибман!

Бўстон. Ундоқ деманг, қуда! Аксинча, Каримжон-
нинг кўнглини кундан-кун совутаётибман! Лекин бу
ишни аста-секин қилиш керак, қизиб турган кўнгилга
бирдан совуқ сув сепсам чатнайди! (*Махфий.*) Ҳозир

чўзма лағмон буюриб чиқдим, жўрттага буюрдим, ал-
батта қилолмайди, қилолмай кўрсин-чи, Каримжоннинг
олдида бирам ясай, шунақа ясайки... Сиз бирпасдан
кейин тешикнинг олдига келиб туринг, «вой, қўлинг
синсин!» дейишим билан тикка кириб келаверинг! Кў-
расиз! (*Нос чекмоқчи бўлади. Нос йўқ.*) Мен гузарга
бориб нос олиб келай. (*Чиқади.*)

Каримжон (*киради*). Энди, хола хафа бўлмай-
сиз, сизлар унақа деб юрган экансизлар, бу ёғи бунақа
бўлиб қолди...

Тўтинисо (*йиғлайди*). Қизим тегаман деса ола-
диган йигит сон мингта... Ҳамма иллат аянгизда! Аян-
гиз ҳадеб гапиравергандан кейин мен ҳам «қизим чала
ўқиган, сизга тушса яна ўқирмикин», депман.

Каримжон. Аям Хайрихонни келин қилсалар
ўқитиш эмас, ҳозирги ишидан ҳам чиқариб олмоқчи
эканлар-ку! Хайрихон уйда ўтириб аямнинг хизматлари-
ни қилар эмиш.

Тўтинисо (*ҳанг-манг*). А!.. Мунча яхши!.. Ме-
нинг қизим ердан чиққан етимчами, «ишингдан чиқ»
деса чиқиб аянгизнинг хизматини қилади!

Каримжон. Ўзларидан дурустроқ сўранг!

Тўтинисо. Ҳамма ишлаганда менинг қизим нега
уйда ўтирар экан! Ўзим ўқимасдан, ишласан нима
бўлдим! Вақтида ишласам бирон ҳунар орттирар эдим,
ишлаб қизгннамни дурустроқ ўқитар эдим. (*Йиғлайди.*)
Дадаси раҳматлик мени ўқитмасдан, ишлатмасдан на
менга қилди, на боламга қилди... Ҳозир жияк сотиб топ-
ганим нима бўлар эди! Тўппига жияк тўқиб сотаман!
Бу жияк ўлгурга ҳам ҳозир ҳеч ким қарамай қўйди!..
(*Йиғлайди.*)

Каримжон. Қизингиз ердан чиққан етимча эмас,
холажон, ўқишга ҳаваси бўлса ўқийди!

Тўтинисо. Ҳавас ҳам гапми, ишдан келса боши-
ни китобдан кўтармайди! Уйимизни китоб босиб кет-
ган!

Каримжон. Ўқийди дедим, ўқийди!.. Мен сизга
бир нарсани айтиб қўяй: қизингизнинг суйган йигити
бор!

Тўтинисо. Вой, менинг қизим унақа қизлардан
эмас!

Каримжон. Нима қипти, ҳалол-пок, ўзига муно-
сиб йигитга кўнгил қўйган бўлса ёмонми?

Тўтинисо. Шунақа-ку, лекин... ким айтди?

Каримжон. Ўзи айтди.

Тўтинисо (*юзини юлиб*). Вой ўлмасам!.. Вой шарманда!.. Шунақа дедими, а?

Каримжон. Менга айтгани йўқ, Умидахонга айтибди.

Тўтинисо. Вой писмиқ-эй! Ҳали келсин, мен... йўқ, аптекага бориб адабини бераман! (*Югуриб чиқиб кетади.*)

Каримжон. Бу ёғига қовун туширдим-ку! (*Чиқади.*)

Чироқ ўчиб ёнади. Ҳовли.

Бўстон (*киради*). Қани, ҳой, чўзма лағмон қани? Каримжон (*киради*). Келдингизми, аяжон?.. Лағмон тайёр! Аммо-лекин келингиз ҳунарини кўрсатадиган бўлди! Хамир овқатга дунёда хитойдан устаси йўқ. Келингизнинг бир хитой дугонаси бор эди, шундан хитойча чўзма лағмонни ўрганиб олган экан денг... Аломат!

Бўстон (*дўқ қилиб*). Хитой қурбақа ейди дейишар эди-ку!

Каримжон (*шошиб*). Қурбақани ҳам хамирга ўраб ейди!.. Лекин овқатдан олдин ювиниб чиқасизми, совуқ сув одамнинг тафтини кўтаради...

Бўстон. Лағмонни олиб келсин!

Каримжон (*ташқарица*). Умидахон, олиб кела қолинг, оғизлар сув очиб кетди!

Умида (*товуши*). Ҳозир...

Бўстон ютинади. Ранги ўчган Умида овқатни келтириб хонтахтага қўяди ва қўлга сув олади.

Умида. Ая, қўлингизни ювасизми?

Бўстон (*қўлини ювар экан, овқатга шубҳаланиб қарайди*). Ҳим...

Каримжон (*татиб кўради*). Оҳ-оҳ оҳ... Қиймага нима солган эдингиз, Умидахон?

Умида (*хитойча талаффуз билан*). Черепаха-шимпанзе...

Бўстон. Ҳалол нарсами?

Каримжон. Черепаха-шимпанзени кийикнинг шохидан қилади. Кийикни, ўзингиз биласиз, подшолар овлаган.

Бўстон (*лағмонни бармоғи билан титади*). Чўзма лағмонга қийма қилинмас эди! Емайман!

Каримжон. Хитойчаси қиймалик бўлади!

Оқ халатда санитар югуриб киради.

Санитар. Каримжон ака, Останақул оғирлашиб қолди, кислород бераётибмиз!

Каримжон. Ҳозир...

Умида. Мен ҳам бораман... Ая, чойни дамлаб қўйганман!

Учови чиқиб кетади.

Бўстон (*ўтириб иштаҳа билан лағмон ейди*). Уҳ-ух-ух!.. Вой хитой ўлсин! Вой хитойгина ўлсин!!

Тўтинисо (*киради*). Хайри! Ҳо, Хайри!

Бўстон. Келинг, қуда, кела қолинг, умрингизда хитойча чўзма лағмонни емаган бўлсангиз керак!

Хайри киради.

Тўтинисо. Ҳой яшшамагур, бу ерда нима қилиб юрибсан! Бундан кейин бу ҳовлига оёқ босмайсан! (*Уни етаклайди.*)

Бўстон. Ҳой, Тўтинисо, мунча бесабр бўлмасангиз, бу сафар бўлмади, чўзма лағмонни билар экан, эртага бошқа овқат буюраман, ҳўплама, бу овқатни ўзим ҳам билмайман. Ушанда кўрасиз!

Парда

ТўРТИНЧИ ҚЎРИНИШ

Уша декорация, лекин уй бутунлай бузилган, фақат кўча девори билан эшик ва ошхонанинг бир қисмигина қолган. Бўлажак ясли биносининг олди очилган. Сўрининг бир чеккасида Бўстон ўйга толиб ўтирибди. Узоқда радио муҳаббат тўғрисида хониш қилмоқда.

Тўтинисо (*комбинезон кийиб, пақирда оҳак кўтариб киради*). Вой, Бўстонбуви, яна бу ерда нима қилиб ўтирибсиз? Бугун қудаларингиз келадиган, маслаҳат оши бўладиган эди-ку! Яна бузасизми? Қўйинг-э, Каримжон бечоранинг юрагини қон қилдингиз! Ешларни ўз ҳолига қўясизми, йўқми?

Бўстон. Сиз қизингизни ўз ҳолига қўйган бўлсангиз, кўраман ҳали топган куёвингизни! Ҳалитдан сизни мардикор қилиб қўйибди-ку!..

Тўтинисо. Нега мардикор бўлар эканман, яслида ишлаган одам мардикор бўладими? Кундузи ишлаб кеч-қурун ўқиётибман. Уқиб санитарка бўламан! Яна ўқисам сестра бўлар эмишман! Умидахон айтди!

Бўстон (*менсимай*). Сиз сестра бўлар эмишми-сиз?

Тўтинисо (*керилиб*). Ҳа, сестра бўлиб докторларнинг ёнида юраман! Укол қиламан! Сизга ҳам укол қиламан!

Бўстон. Мен сизнинг уқолингизга зор бўлиб қолганим йўқ! Уғлим доктор, хоҳласам келинни ҳам доктордан қиламан!

Тўтинисо. Ҳа, баракалла, шунақа бўлса нима қилиб ўтирибсиз бу ерда, боринг!

Қозон-товоқ, чойнак-пиёла, тугун, сумка кўтариб Каримжон, Умида, Хайри киради.

Каримжон. Сиз ҳам шу ердасиз хола?.. Иш тасом бўлди-ку! Бориб кийиниб чиқинг! Шошманг, аввал палосни ёзиб юборинг!

Тўтинисо сўрига жой қилади, сўнг пақир кўтариб чиқиб кетади.

Каримжон. Ая, аяжон, раҳмат, минг раҳмат сизга! Ақл-фаросатингизга яна бир марта тасанно! Мингминг тасанно! (*Пешанасига шаппалаб.*) Бу калла ҳали гўр! Қаранг, шу эсимга келмабди-я: дадам қатнашмаган маслаҳат оши маслаҳат оши бўладими? (*«Қорахат» ўқилган жойдаги ниҳолга дадасининг суратини осадди.*) Маслаҳатнинг бошида дадам туришлари керак! Раҳмат, ая!.. Умидахон, қозон осиб юборинг!

Умида чиқади. Хайри савзи тўграмоқчи бўлади.

Бўстон (*юмшаб*). Хайри, менга бера қол, сен ўртоғинга қараш!

Хайри чиқади.

Қудалар қачон келишади?

Каримжон. Қўшнига тайинлаб келдим, яна ўзим бораман!

Бўстон. Тўйнинг маслаҳати бўлса менинг оғзимга қарайсан!

Каримжон. Хўп бўлади, аяжон, икковимиз ҳам сизнинг оғзингизга қараймиз! Қараб келаётибмиз-ку! Шу

чоққача сизнинг измингиздан ташқари бир қадам босдикми?

Умида савзи олгани киради.

Хайри (*киради. Умидага кўз қисиб*). Умидахон, сиз аввал гўштни соласизми, пиёзни соласизми?

Умида (*ёд олганини сидирға такрорлайди*). Ош қизилроқ бўлсин десангиз, аввал пиёзни солиб пича қовурасиз; йўқ-йўқ, ошдан салгина кабоб ҳиди келиб турсин десангиз аввал гўштни соласиз!

Иккови чиқади. Бўстон орқаларидан қараб қолади. Каримжон яшириқча қотиб-қотиб кулади. Шакар билан Ашуралиев киради. Ашуралиев Шакардан яшириқча келтирилган қоғозларини секин қўйнидан олади.

Шакар (*кўриб қолади*). Яна қоғоз олиб келдингизми?

Ашуралиев. Йўқ, мен... уч варақ, холос! Уқимайман, биқинимга тегиб турса бас!

Шакар. Қизингизнинг тўйи тўғрисида айтадиган икки оғиз гапингиз йўқми? (*Қоғозни тортиб олиб сумкасига тикади.*)

Ашуралиев. Уқимайман деяпман-ку! Мана, кўзойнагимни олинг!..

Каримжон. Ие, келинлар, ҳозир бораман деб турган эдим.

Бўстон (*сўридан тушади*). Келинг... келинлар...

Ашуралиев (*хаёли сумкада*). Бардаммисиз?..

Умида билан Хайри киради. Шакар Умиданинг фартуқ тутганини кўриб эси чиқиб кетади. Булар кўришиш билан овора бўлганда Ашуралиев пайт пойлаб, сумкадан қоғозларини ўғирлаб олади.

Бўстон. Яхши келдиларингми?..

Ашуралиев. Юз процент!

Умида билан Хайри чиқади.

Жамол (*киради*). Хода-пода синдириб юборайми! Ахир бўладиган бўпти-да!.. Шундай ҳовли туриб бу ерда нима қилиб ўтирибсизлар? (*Ҳамма билан кўришади.*)

Каримжон (*суратни кўрсатиб*). «Маслаҳатнинг бошида дадам турсинлар» дедик!

Жамол (*таъсирланиб*). Ҳмм... минг раҳмат сенга, ўғлим!

Шакар. Кам бўлманг!
Каримжон. Бу аямдан чиққан фикр!
Жамол. Ие, сендан ҳам шунақа нозик фикрлар чиқадими?

Бўстон тескари қарайди.

Ашуралиев (қоғозга кўз югуртириб). Ерқин хотира масаласи абадий сақланиши керак!

Жамол (Ашуралиевга синчиклаб қарайди). Сиз... лектор эмасмисиз?

Ашуралиев. Лектор Ашуралиев.

Жамол (ҳазил). Бу ерга ҳам путёвка билан келган бўлсангиз қўл қўйиб бера қолай! (*Шакарга.*) Хафа бўлмайсиз... Бир куни «райондан лектор келди» деб қолишди. Ишимни ташлаб клубга югуриб кирдим, кирсам шу киши экан, қоғоздан бош кўтармай бир ўқиб кетди!.. Епирай, одамнинг уйқусини келтирадиган бунақа гапларни қаёқдан топасизлар? Бурунги маддоҳлар ёлғон гапни қойил қилиб одамларни йиғлатар эди, булар рост гапни гапиришса одамнинг ё уйқуси келади, ё кулгуси қистайди!

Ашуралиев. Танқидингиз тўғри, раис! Бу ишга нима бўлиб кириб қолганимни ўзим ҳам билмайман. Одам кўнглидаги ишни қилмаганидан кейин, кўнглидаги гапни гапиролмас экан. Кўнглидаги гапни гапиролмагандан кейин нима қилади, бировнинг гапини ўқийди-да!

Жамол. Ўқиганингиз ўзингизнинг гапингиз эмасми?

Ашуралиев (қатъий). Мутлақо!

Жамол. Ие, сурма ичган хўроздай бўйнимни га-
жак қилиб оғзимни очаману, товушим чиқмайди, денг!

Ашуралиев (қатъий). Товушим чиқмайди!

Жамол. Сизга қийин экан! Сиздан ҳам лекция эшитадиган одамларга қийин! Бошқа иш қилинг! Бошқа иш топиб берайми?

Шакар. Жон кошки эди!

Ашуралиев. Масалан?

Жамол. Масалан, сельпо каттакон китоб магазини солаётибди. Мудирлигини гаплашиб беришим мумкин.

Ашуралиев. Кечирасиз, китоб ишига ўртоқ Ашуралиева мутахассис!

Жамол. Шунақами... Асл касбингиз нима?

Ашуралиев. Асли касбим раҳбарлик, кичик-кичик раҳбарлик ишларини бажарганман.

Жамол. Хўп, раҳбарлик иши ҳам топилади. Қолхозда клуб бор, радиоузел бор, ҳаммом бор. Учовига битта раҳбар керак!

Ашуралиев. Учта вазифа кўплик қилмасмикин?

Жамол. Радиоузелда чаққон болалар бор, ҳаммом ўзи юриб турибди, буларга раҳбарлик қиласиз, лекин клубда битта ўзингиз ишлайсиз, раҳбарликни ҳам ўзингиз қиласиз! Уйлаб кўринг!

Эр-хотин қизгин муҳокама қилади.

Тўтнисо. Яхши бўлади, ҳаммаларинг бир жойда бўласизлар!

Бўстон. Яхши-ку, лекин узоқдаги кишнашар, яқиндаги тишлашар...

Жамол. Уғлинг доктор, келининг доктор, ҳали ҳам шунақа эски гапларни кўтариб юрасанми!..

Умида ош, Хайри чой кўтариб киради.

Шакар (ўзича). Вой, шўринг қурсин, қизим!..

Умида ҳаммага қошиқ қўяди. Бўстоннинг қўлига сув қўяди. Шакар бўзариб кетади. Ҳамма ошга майл қилади.

Жамол. Мен шошиб турибман, энди тўйдан гаплашайлик. Битта боқиб юрган қўйим бор. Бундан ташқари йигирма кило гуруч бераман. Яна, ахир, колхозчилик... Икковинг колхозда отнинг қашқаси бўлиб қолдинг... Тўй катта бўлади! Ҳовли тўйи ҳам шунинг ичида!

Ашуралиев. Тезисларда тўй катта бўлмаслиги керак дейилган!

Жамол. Тўйни сизнинг тезисингизга қараб қилмаймиз... Тўйни қаерда ўтказасизлар? Менинг гапимга кирсаларинг клубда ўтказинглар! Кўп одам клубда ўтказяпти. Яхши бўлар экан. (*Бўстонга.*) Ўзинг кўргансан-ку!

Бўстон (йиғламсираб). Шу ҳовлини бузмай турсанг нима қилар эди!

Жамол. Бузмасам, шу ҳовлига одам чақирарминг? Уят бўлмайдами?

Каримжон. Ая, клубнинг залига дадамнинг мана шу портретини катта қилдириб осиб қўямиз! Мана шундоқ бизга қараб турадилар!

Жамол. Сизлар нима дейсизлар?

Ашуралиев. Клуб яхши, минбари бор!

Жамол. Минбар бор? Тўйда ҳам лекция ўқимоқ-чимисиз? Уша куни минбарни олиб ташлаймиз! Хўп! Энди кунини белгилайлик! Қаримжон икковимиз кенгашиб келаси ҳордиқ кунини мўлжалладик. Сизлар нима дейсизлар?

Ҳамма маъқуллайди.

Хўп, гап шу! Қани, омин!

Қаримжон (*Бўстондан сарпо олиб қудаларга, Жамолга кийгизади*). Қутлуғ бўлсин!

Жамол. Қани, омин...

Бўстон. Шошма, ҳали оминга эрта. Ҳар иш бошидан пишиқ бўлгани яхши. Умидахон яхши, ёмон демайман, лекин «дуо олган кўкаради» деган гап бор, менинг хизматимни қилиб дуомни олса кам бўлмайди.

Шакар лабини буради.

Жамол (*аччиғи келади*). Менга қара, сен мунча «хизматим-хизматим» деяверасан? Умидахон нега битта сенинг хизматингни қилар экан, унга ўтқазиб қўйганинг борми? Умидахон ҳукуматнинг мактабида, халқнинг пулига ўқиган, халқнинг хизматини қилади-да! Йў-йўқ, «келин бўлганидан кейин ишидан чиқсин, уйда ўтириб менинг хизматимни қилсин», дейдиган бўлсанг, бу масалани колхознинг умумий мажлисига қўяман! Ўзингни олиб бораман, шу гапни ўз оғзинг билан халққа айтасан!

Бўстон (*бошидан рўмоли тушиб кетади*). Мен унақа деганим йўқ, демайман ҳам!

Жамол (*бўғилиб*). Сенинг қанақа хизматинг бор ўзи?.. Қаримжон, қоғоз билан қалам ол, аянг айтсин, сен ҳаммасини ёзиб, мана шу медалнинг ўрнига осиб қўй! Қани! Қани, айт! Биринчи... аянг беш вақт намоз ўқийди, Умидахон таҳоратига сув бериши керак!

Бўстон. Худога шукур намоз ўқимайман...

Шакар (*ғолибона*). Рост-да!.. Қизим шўрликка ҳалитдан фартуқ туттириб қўйибсиз-ку!

Жамол. Энди сиз ҳам бормидингиз! Умидахон доктор, шу билан бирга ўз уйида фартуқ тутса нима қипти? Пазандалик хотин кишининг нуқси эмас, ҳусни-ку! Ўзингиз уйда овқат қилмайсизми, консерва ейсизларми?

Ашуралиев. Э, бормисиз, раис, консерва еявериб

жонимда жон қолмади-ку! Бизнинг уйимиз уй эмас, қизил вагон, коммунизмга қизил вагонда кетаётганга ўхшаймиз!

Шакар (*эрининг биқинига туртиб*). Қанақа эрсиз, уйнинг сирини кўчага чиқарасизми!

Ашуралиев. Қайноқ сувни ҳам кўчадан олиб келамиз!.. Ёлғонми?

Жамол. Бўлдими? Омин, оллоҳу акбар! Мен кетдим! (*Чиқади*.)

Узоқ жимлик.

Бўстон (*ўпкасини туюлмайди*). Пешонам шўр экан... Бу йўл ўлгур очиқ эмаски гумдон бўлиб ҳажга кетсам!

Қаримжон. Йўл очиқ бўлса мени ташлаб ҳажга кетармидингиз?

Бўстон. Мен сендан шаҳар сўраганим йўқ, тахт сўраганим йўқ, ниҳоят хотининг хизматимни қилсин дебман!

Қаримжон. Аяжон, нуқул «хизматимни қилсин» дейсиз, оналар аввал «болам» дегувчи эди-ку, мен қаёқда қолдим?

Шакар. Менинг қизим нега сизнинг хизматингизни қилар экан, нима, сиз хотин пошшоми? Тавба!..

Умида. Ая, бошидан тушманг!

Бўстон. Ҳа, хотин пошшоман! Ўз уйимда пошшоман!

Шакар. Бундан чиқдики, сизнинг уйингиз ҳеч қачон Умиданинг уйи бўлмас экан-да!

Ашуралиев (*қоғозларини варақлаб*). Ҳмм... Тезисда йўқ гаплар...

Шакар. Сизга ўғлингиз азиз бўлса, менга қизим азиз, мен ҳам не машаққатда қиз ўстирганман! Нима, қизим мени камроқ эмибдими!

Умида. Жон ая, қўйинг!

Бўстон. Баравар эмган бўлса ҳам эркакнинг фаришгаси улуг!

Тўтинисо. Вой, Бўстонбуви, сизнинг фариштангиз улуг эмасми? Менинг фариштамга нима қипти? Нега хотинларни ерга урасиз!

Бўстон. Сиз тек туринг, сизга гап тушиб қолгани йўқ!

Тўтинисо. Вой, нега гап тушиб қолмас экан! Менга нима қипти?

Ш а к а р (*бирдан*). Хўп, «хизмат» дейдиган бўлсан-
гиз иккови бир кун сизнинг хизматингизни қилсин, бир
кун менинг хизматимни қилсин!

Ешлар қотиб-қотиб кулишади.

К а р и м ж о н. Тамом, бундан ўткир гап бўлмайди,
мунозарани шу ерда тўхтатамиз!

Б ў с т о н. Вой, эркак бошинг билан нега бу киши-
нинг хизматини қилар экансан, бунақа экан, ўғил туғиб
келин қилсинлар эди!

А ш у р а л и е в (*ўзича*). Бу менга шама қилаётип-
ти!

У м и д а (*Хайрига*). Боринг, Жамол отани айтиб ке-
линг, «иш яна бузилаётипти», денг.

Х а й р и (*чиқаётиб*). Холажон, сизнинг онангиз не-
га ўғил туғмай сизни туғдилар экан? (*Чиқади.*)

Б ў с т о н (*қулоқ солмайди*). Нега ўғил туғмадингиз?

К а р и м ж о н. Ая!

Т ў т и н и с о. Бўстонбуви, шунақа бети қаттиқ хотин-
мисиз?

Б ў с т о н. А!.. Мен бети қаттиқ, сиз бети юшоқ бў-
либ қолдингизми? Қачондан бери? Айтинг, числасини
айтинг, билиб қўяйлик!

Т ў т и н и с о. Уялинг!

Б ў с т о н. Сиз уялинг! Мен бети қаттиқ бўлиб бозор-
ларда жияк сотиб юрганим йўқ!

К а р и м ж о н. Ая!..

Т ў т и н и с о (*бўзариб кетади*). Ўтиб кетган гапларни
юзимга солманг, Бўстонбуви! (*Ўпкаси тўлиб.*) Мен ўша
ишни қилган бўлсам, ўлганимнинг кунидан қилганман!
Хато қилганман!

Б ў с т о н. Хато қилган бўлсангиз ҳам ўша ишни
қилгансиз!

Т ў т и н и с о. Қилганман... тонмайман... (*Бирдан.*)
Сиз, ўзингиз ҳеч хато қилмабсизми?

Б ў с т о н (*керилиб*). Мен нима хато қилибман?

Т ў т и н и с о (*ўч олиб*). Аввал менинг қизимни, Хай-
рини хизматкор қилмоқчи бўлган, энди Умидахонни хиз-
маткор қиламан деб ўтирган нияти бузуқ, эски турмуш
ким?

Б ў с т о н (*ўдағайлаб ўрнидан туради*). Ким эски
турмуш?! Ким нияти бузуқ! Ҳозир уйимдан чиқиб ке-
тинг!

К а р и м ж о н. Ая дейман!..

Т ў т и н и с о (*чиқаётиб*). Эски турмуш! Нияти бузуқ!
Б ў с т о н (*кетидан*). Жиякфуруш!

Ш а к а р. Ўзингизга муносиб гапни гапиринг-да, қу-
да, қиз фарзанд эмасми? Ўзингиз ота-онангизга фарзанд
бўлганмасмисиз?

Б ў с т о н. Мен қиз фарзанд эмас деганим йўқ, де-
майман ҳам, лекин қадим замондан уйни ўғил ёритган,
қиз ёритган эмас!

А ш у р а л и е в (*қоғозларини қўйнига тиқиб*). Сиз
туғилганда уйлариинг ёришмаган эканми? Бундан чиқ-
дики, сизни туғиб онангиз хафа бўлган эканлар-да? Ле-
кин хафа бўлганлари маълум эмас, агар хафа бўлсалар
отингизни «Бўстон» эмас, «Гўристон» қўяр эдилар!

У м и д а. Дада!..

Ш а к а р (*Ашуралиевга*). Ишни расво қилдингиз-ку!
Дарров узр сўранг, «хато қилдим, кечирасиз», денг!

А ш у р а л и е в (*Шакарга*). Хато қилдим! Кечира-
сиз!

Б ў с т о н (*ҳансираб*). Ҳали шунақами!.. Ҳали қизи-
ни келин қилмасимдан бурун булар мени гўрга тиқ-
моқчи!

Жамол билан Хайри киради.

Войдод! Дод устига дод!

Ж а м о л. Тағин нима бўлди, фотиҳа қилган эдик-ку!

Б ў с т о н. Бировнинг ўғлига зўрлик эмиш! Зўрлик
замони ўғиб кетган! Войдод!..

А ш у р а л и е в. Феодализмнинг уяси экансиз!

Ш а к а р. Қўйсангиз-чи!

У м и д а. Дада!

Б ў с т о н. Ҳа-ҳа, мен энди қариган чоғимда феода-
лизм бўлдимми! Войдод!..

Ж а м о л. Менга қара! Дод дейсанми, войдод дей-
санми, бари бир — Каримжон Умидахонни олади, Уми-
дахон Каримжонга тегади! Икковининг хоҳиши шу! Ме-
нинг ҳам хоҳишим шу! Колхоз, бутун қишлоқнинг ҳам
хоҳиши шу! Қани, нима дейсан, қўлингдан нима ке-
лади?

Б ў с т о н. Йўқ, йўқ! (*Ашуралиевни кўрсатиб.*) Мен
мана бу одам билан қуда бўлмайман! Кўзимга кўринма-
син!

А ш у р а л и е в сарпони Бўстонга томон улоқтиради ва **Ш а к а р**-
ни етаклаб жўнаб қолади. **К а р и м ж о н** уларнинг кетидан югу-
ради, яна қайтади.

К а р и м ж о н. Аяжон, сиз, назаримда, ҳамма гапин-
гизни гапириб бўлдингиз, етмаганига қарз олиб ҳам
гапирдингиз: энди мендан ҳам эшитинг... Ҳар иш худо-
дан дейсиз... Билмадим, худоданми, бошқаданми, Уми-
дахон икковимизнинг насибамиз қўшилган. Биз бунга
хурсандмиз, сиз хафасиз, бизни бир-биримиздан бенасиб
қилмоқчи бўласиз... Аяжон, тушунинг, бу тўғрида мен
сизнинг кўнглингизга қаролмайман!

Б ў с т о н. Шунақами!..

К а р и м ж о н. Шунақа...

У м и д а (*ёлвориб*). Қаримжон ака, бошқа бир нима
денг, аянгизни аянг!

Б ў с т о н. Шунақа бўлса бўпти! (*Қарғаш мақоми-
да.*) Худоё суйганинг билан қўша қаригин! Лекин қаёқ-
дан олиб келган бўлсанг ўша ёққа олиб кет! Уйимга йўл
бермайман!

Х а й р и. Холажон, нима деяпсиз!..

Б ў с т о н (*Жамолга*). Уйимни тузаттириб бер!

К а р и м ж о н. Янги ҳовли сизники, ая, биз жой то-
пиб оламиз. (*Қаршилик қилган Умидани кўча эшигига
қараб судрайди.*)

Б ў с т о н. Кераги йўқ, бу ҳовлидан менинг ўлигим
чиқмаса тиригим чиқмайди!

Ж а м о л. Хўп, тузаттириб бераман. Бунчалигини
билганимда буздирмасдим, атрофига қизил арқон тор-
тиб музей қилиб қўяр эдим! (*Сарпони ечиб, унинг бо-
шига илади ва чиқиб кетади.*)

Б ў с т о н (*бирдан*). Войдод! Ноқобил ўғилнинг дас-
тидан дод!

П а р д а

БЕШИНЧИ КҮРИНИШ

Уша ҳовли. Ойдин кеча. Узоқда сой шовуллайдн. Булбул сайрайди.
Хўроз қичқиради. Б ў с т о н сўрида ғарибона ётибди. Девордан
К а р и м ж о н қарайди ва пастда турган кимгадир бир нималар
дейди. Девордан кесак кўчиб тушади. Б ў с т о н дарров бошини кў-
таради. Қаримжон ғойиб бўлади.

Б ў с т о н (*бошини кўтариб*). Пишт! Пишт-э!.. Йў-
йўқ, пиш-пиш-пиш!.. Кела қол, жонивор, ёнимга ёт, ёл-
ғизман... Пиш-пиш... (*Бошини қўяди, яна кўтаради.*) Ма,
пиш-пиш-пиш... Уф! Йигитнинг ақли икки кўзида бўлар
экан-да! Туғиб, бола ўстириб, шунча йил йўлига нигор-
рон бўлиб... шуми! Ҳаҳҳ, қариб қувватдан кетадиган чо-
ғимда ғариб бўлдимми! (*Упкаси тўлиб.*) Пиш-пиш-пиш...

Бошини қўяди, куйиниб йиғлайди; секин ўридан туради, кўрпа
сўридан сирғаниб тушади; йиғлаганича ҳовлини кезади, «қора-
хат ўқилган жой» даги ниҳолни қучоқлаб ҳўнграйдн, сўнг телба
бир ҳолда кўчага чиқиб кетади.

Девордан Умида қарайди, ерга тушиб ётган кўрпани, сўридаги
бўш ўринни кўриб ҳайрон бўлади ва пастдаги кимгадир ҳовлиқиб
бир нималар дейди. Ҳаял ўтмай кўча эшигида К а р и м ж о н би-
лан У м и д а пайдо бўлади.

К а р и м ж о н (*супанинг олдига келади*). Умидахон,
аям йўқлар!

У м и д а (*тасалли бериб*). Уйқуларн қочган бўлса
юргандирлар-да! (*Атрофга.*) Ая! Ая!

К а р и м ж о н. Э-э, сиз чақирманг! (*Атрофга.*) Ая!
Ая!

У м и д а. Менга қаранг, Қаримжон ака, Хайрихон-
ларникида бўлмасинлар тагин?

К а р и м ж о н. Йўғ-э!.. Тўтинисо холамни кўз олди-
нгизда ҳайдаб солдилар-ку! Лекин бир кириб чиқмай-
сизми?

У м и д а. Ҳозир... (*Чиқади.*)

К а р и м ж о н (*ўзича*). Уҳў!.. Қишлоққа борамиз, у
ёғини ундоқ, бу ёғини бундоқ қилиб ҳамма касалликни
ҳайдаб чиқарамизу, ҳолва еб ётамиз деб ўйлабмиз!
Қишлоққа докторга касалликдан бошқа мана бунақа
ишлар бор экану!.. «Эскини эплагунча эсинг кетади»,
дегани шудир-да!

У м и д а, уйқусираган Х а й р и киради.

Кечирасиз, Хайрихон...

Х а й р и. Вой ўлай... Кечқурун не маҳалгача гапла-
шиб ўтирган эдим. «Қишлоқдан бошимни олиб чиқиб
кетаман», деган эдилар, мен юпатган эдим...

К а р и м ж о н (*зўр ташвишда*). Шунақами?.. Бема-
ҳалда қаёққа борадилар...

У м и д а. Шу атрофдан кетганимиз йўқ-ку, ҳовлидан
чиққан бўлсалар кўрмасмидик! Сутдай ойдин...

Учови кўча томонга кетади. Умида билан Қаримжоннинг ая деб,
Хайрининг, хола деб чақирган товуши борган сайин узоқлашади.
Кўча эшигида Ш а к а р билан Ашуралиев пайдо бўлади.

Ш а к а р. Умидахон! Қизим!
А ш у р а л и е в. Қаримжон!

Иккови ичкарига қулоқ солади.

Тўтинисо (товуши). Хайрихон! Ҳо Хайрихон!
(Киради.) Иел.. Ассалому алайкум!.. Нима қилиб юриб-
сизлар?

Шакар. Умида билан Қаримжон Бўстонбувидан ха-
бар олгани келишган эди, бемаҳал бўлиб қолди, дараги
йўқ... Ўзингиз нима қилиб юрибсиз?

Тўтинисо. Уйғониб қарасам Хайрихон ўрнида
йўқ! Ҳайронман, қаёққа кетди экан?

Ашуралиев. Қаримжон билан Умидахоннинг-ку
узри бор, ойдин кеча... сизнинг қизингиз қаёққа кетади?

Шакар. Учови Бўстонбувига тушунтираётгандир-
да!

Учови ичкарига қулоқ солади.

Тўтинисо. Сиз киринг-чи!

Шакар (тинглаб оёқ учида сўрининг олдига кира-
ди). Ҳеч ким йўқ! Бўстонбуви ҳам йўқ!

Ашуралиев. Ундоқ бўлса Бўстонбувини алдаб-
сулдаб ҳовлига олиб кетишибди! Қани, юринг, ўртоқ
Ашуралиева!

Тўтинисо. Хайрихонни айтиб юборинглар!

Ашуралиев билан Шакар чиқади. Тўтинисо узоқдан кела-
ётган кимнидир кўриб қўрқиб кетади ва ўзини панага олади.
Арвоҳ сингари Бўстон телба бир аҳволда тентираб киради ва
сўрига аранг етиб бориб ўзини ташлайди. Тўтинисо беихтиёр
унинг олдига боради.

Бўстонбуви, нима бўлди, сизга нима бўлди? Қидириб
юришибди... Қаёқда эдингиз?

Бўстон (бошини кўтаради). Қўрқдим...

Тўтинисо. Нимадан қўрқдингиз? Қаёққа борган
эдингиз?

Бўстон. Сой... бўйига борган эдим, Искандар
ҳам сувга айтган-ку ҳасратини... Мен ҳам ҳасратимни
айтмоқчи эдим, сув тилга кирди, (эти жунжикиб) тилга
кириб: «Ғариб экансан, бенаво экансан, кел қўйнимга»,
деди.

Тўтинисо. Сиз ўзингизни ўзингиз ғариб-бенаво
қилиб ўтирибсиз-ку, мени, қиёматлик қўшнингизни ҳай-
даб солдингиз, қудангизни хафа қилдингиз, ўғлингиздан,
келинингиздан юз ўгирдингиз... Сув шунақа деганда сиз
нима дедингиз?

Бўстон (Тўтинисонинг елкасига бошини қўйиб дир-
дир титрайди). Йўқ, дедим! Йўқ, дедим!! Болам бор, де-
дим!

Тўтинисо. Ҳа, ана энди ўзингизга келдингиз!

Радиодан (овоз). Диққат! Диққат! Эшитингиз!
Колхоз радиосидан гапираётимиз! Колхозчи ўртоқ,
қўшнингизни уйғотинг! Қўшнингизни уйғотинг!

Бўстон (ваҳима қилиб). Вой, яна уру! бошланди!

Тўтинисо. Нафасингизни ел олсин!

Радио. Микрофонимиз олдида раисимиз Жамол
ота! Жамол ота! Эшитингиз!

Жамолнинг товуши. Колхозчи ўртоқлар, бе-
маҳалда уйғотганимиз учун хафа бўлмайсизлар... Бун-
дан тахминан икки соат бурун ҳурматли докторимиз
Қаримжоннинг аяси...

Бўстон. Вой!..

Жамолнинг товуши. Яъни ҳурматли доктори-
миз Умидахоннинг қайнонаси Бўстонбуви Эрматова йў-
қолиб қолди.

Бўстон. Вой!..

Жамолнинг товуши. Бўстонбуви уйқусираб
ўрнидан туриб кетибди. Шунақа касали бор экан, Бўс-
тонбувини ким қаерда кўрса маҳкам ушлаб, бетўхтов
идорага олиб келсин! Умидахон, Қаримжон учовимиз
идорада бўламиз.

Тўтинисо. (Бўстонни маҳкам ушлаб судрайди).
Юринг бу ёққа!

Бўстон. Шошманг!

Тўтинисо. Юринг деяпман!

Бўстон. Раис колхозчиларга айтди-ку, сиз нега ме-
ни судрайсиз, колхозчи эмассиз-ку!

Тўтинисо. Яслида ишлайдиган бўлганимдан кейин
колхозчиман!

Иккови торт-торт қилиб турганда радио эълонни қайтаради, лекин
кўча-кўйда говур, ҳайқирик, автомобилларнинг гудоги унинг тову-
шини босиб кетади. Шу чоқ Хайри югуриб киради, онасини
эшик олдида тополомай ичкарига қарайди ва буларни кўриб бир
оз анграйиб қолади-ю, югурганича кетади.

Бўстон. Тўтинисо деяпман, қўйворинг!

Тўтинисо. Ахир раисга кўриниш беринг, қишлоқ
тинчисин!

Бўстон. Бормайман! Бормайман! Раисга нима
дейман?

Тўтинисо. Менга нима деган бўлсангиз шуни ай-
тасиз-да!

Бўстон (ялиниб). Жон Тўтинисо, шу гап орамизда
қолсин!.. Шошманг, нафасимни ростлаб олай...

Радио. Диққат! Диққат! Колхозчи ўртоқлар, Бўстонбуви Эрматова топилди! Бўстонбуви Эрматова топилди!..

Бўстон. Ана, топилибман!

Умида, Каримжон, Жамол, Хайри киради. Тўтинисо рансга воқеани айтиб беради.

Каримжон (*хуноб*). Ая! Аяжон! Бу нима қилганингиз!

Бўстон. Жамол айтди-ку, уйқусираганимни...

Умида. Қаёқда эдингиз?

Бўстон. Менми?

Жамол. Ҳа, сен! Қаёқда эдинг, имонсиз!

Бўстон (*юзига қаролмай*). Уйқусираб Тўтинисоникига кирибман... Гаплашиб ўтириб қолибмиз... (*Тўтинисога*.) Айтсангиз-чи!

Жамол. Шунақами... Соё бўйида нима қилиб юрган эдинг?

Бўстон. Уйқусираб...

Жамол. Хўп, Искандарнинг-ку шохи бор экан, бу ҳасратини одамларга айтолмай сувга айтган экан! Сенинг сувга айтадиган қанақа ҳасратинг бор эди? Уғлинг доктор, келининг доктор, бир-бирига хўп муносиб, бир-бирини яхши кўради — ҳасратинг шуми? Буни сувга айтиб нима қилар эдинг? Сувдан нима садо чиқади? Киройи айтганга яраша одамларга айт! Ҳали ҳам бўлса радиони тўғрилатиб берай, қишлоқ ҳали ухлаганича йўқ, бир ҳасрат қилгин!

Бўстон. Вой!

Жамол. Юр бу ёққа! Ғарибман дегин! Бенавоман дегин!! (*Бўстонни қўлидан тортади*.)

Бўстон (*қўрқиб кетади*). Вой, мен унақа деганим йўқ! Демайман ҳам.

Умидадан паноҳ тилайди. Умида уни қучоқлайди.

Парда

ОЛТИНЧИ КҰРИНИШ

Яслининг очилиш маросимига ҳамма тайёргарлик кўрилган. Байроқлар, шиорлар, Ашуралиев яслининг очиқ турган эшигига қизил лента тортади. Гулзор саҳнинг ўртаси «Қорахат ўқилган жой» га ҳайкал ўрнатиб, оқ чойшаб билан ўраб қўйилган. Унинг бир томонида минбар, микрофон.

Собиржон (*микрофонга*). Бир, икки, уч, тўрт, беш... Асқарали ака!

Ашуралиев. Лаббай, Собиржон!

Собиржон. Радио митингни олиб эшиттиришга тайёр!

Ашуралиев. Баракалла! Баракалла! Сени почтадан озод қилиб бутунлай радиога олмасам бўлмайди! Рансга айтман! Қўй ўша почтани, эшикма-эшик юрасанми... Қани, аввал эълонлардан эшиттириб кўрайлик-чи! (*Микрофонга йўталади*.) Биринчи: колхоз клуби олдида миллий музыка тўгараги ташкил қилинди, хонандалар, созандалар таклиф қилинади. Иккинчи: колхоз ҳаммоми ҳар куни эрталаб ўндан кечаси соат ўнгача муттасил юриб туради; иссиқ сувни исроф қилманглар; ҳаммом ҳаммиша тоза, озода турса ўзларингга яхши!

Собиржон. Бўлдимиз?

Ашуралиев. Э-э, шошма, авжи қолди! (*Микрофонга*.) Ҳаммомга шиша идишда қатиқ олиб кирилмасин! Эълон тамом!

Собиржон. Энди мен борай, хатлар тўхтаб қолди.

Ашуралиев. Майли, лекин менга қара, магнитофонни ола кел, митингни ёзиб оласан!

Собиржон. Хўп! (*Чиқади*.)

Ашуралиев (*ташқарига*). Тўтинисо!

Тўтинисо (*бир қучоқ болаларга керакли латта-путта кўтариб киради*). Ҳа!

Ашуралиев. «Ҳа» эмас, «лаббай» дейишни ўрганинг! Кеча клубда лектор нима деди? «Ҳа», «ҳе», «ҳим» деган гаплар кетмайди. Сиздан бир илтимос: шу микрофонга қараб туринг, бола-чақа тегмасин! Мен уйга бориб ясаниб келай! (*Чиқади*.)

Тўтинисо яслига кириб кетади. Елкасига талабалар сумкасини осиб олган Бўстон киради ва ҳеч ким йўқлигидан фойдаланиб ҳайкалнинг олдида келади, чойшабнинг бир чеккасини кўтариб қарамоқчи бўлади.

Тўтинисо (*эшикда пайдо бўлади*). Ҳай!.. Бу нима, Бўстонбуви?

Бўстон (*чўчиб нима дейишини билмайди*). Уқишдан келаётибман...

Тўтинисо. Уқийдиган одам шунақа беадабчилик қиладими! Айтдим-ку: зеҳнингиз хит, ўқиганингиз билан илм юкмайди!

Бўстон (*ийғламсираб*). Сизга юққан илм нега менга юкмас экан!.. (*Бирдан*.) Сиз ҳам уйда димиқиб ётган эдингиз, ишлаб, ўқиб, кўкрагингизга шабада теккандан

кейин шунақа бўлдингиз-да! Эсингиздан чиқдимиз, ду... хув!..

Тўтинисо (*хижолат*). Тўғри-ку, лекин... устига чойшаб ёшиб қўйгани — биров кўрмасин дегани бўлади!

Бўстон. Шуни айтаман-да, «қорахат» ўқилган жойга битта-яримта яланғоч хотинни тикка қилиб қўйган бўлмасин тагин!

Тўтинисо. Билмайман, кўрганми йўқ. Кеча кеч-қурун ҳам пойдевори турган эди холос, эрталаб қарасам усти пайдо бўлиб қолибди. Яланғоч хотин эмасдир, ўлдими!..

Бўстон. Вой, боғнинг дарвозасини кўрмаганмисиз, бир томонига қасқон ушлаган, бир томонига тўп кўтарган иккита қип-яланғоч хотинни тикка қилиб қўйибди! (*Ялиниб.*) Жон Тўтинисо, бир чеккасини очиб кўрай!..

Тўтинисо. Ҳадемай митинг бўлади, ўшанда бир чеккасини эмас, ҳаммасини кўрасиз!.. Йўқ, Бўстонбуви, ақлим етмайди!

Бўстон. Нимага ақлингиз етмайди?

Тўтинисо. Шунча ишни тўғри қилган раис шунга қолганда хато қилмас!

Бўстон. Вой, Тўтинисо, нега раис дейсиз, Каримжон билан Умидахонни нега айтмайсиз? Ясли тўғрисида йўл кўрсатган шулар-ку!

Тўтинисо. Рост, шулар! Шундай бўлгандан кейин ўғлингиз билан келинингиз яланғоч хотинни тикка қилиб қўйгани унамас!..

Бўстон. Булар унамайди-ку, Жамол ўлгурни шунақа ишларга ўч дейишади!

Тўтинисо. Йўқ, Каримжон билан Умидахон қўйишмайди! Шундоқ Каримжон! Шундоқ Умидахон!.. Уғлингиз яхши эди, келиндан ҳам хўп ёлчидингиз, Бўстонбуви!

Бўстон (*бахтиёр*). Сиз-чи, сиз ҳам куёвдан ёлчидингиз! Азимжонингиз тайёр хотинни ўқишга юбориб ўтирибди! (*Махфий.*) Бошқа йигит бўлса «ўсмангни қўй, сурмангни торт», деб Хайрини уйга тикиб қўяр эди!

Икковий кулади. Одам йиғила бошлайди. Ғовур, йўтал, хотинларнинг кулгиси. Шакар билан Ашуралиев киради.

Ашуралиев. Шакархон, созандаларга айтинг, холи-бақудрат машқ қилиб туришсин!

Шакар (*ташқарига*). Созандалар, машқдан бўлсин!

Машқ бошланади, Каримжон билан Умида, магнитофон кўтариб Собиржон киради.

Ашуралиев. Каримжон! Умидахон! Бу ёққа келинлар! Қуда, сиз ҳам кела қолинг! Шакархон, сиз ҳам...

Жамол (*қўлида қоғоз, киради*). Қани, бошлаймизми?

Ашуралиев. Собиржон, тайёрмисан?

Собиржон. Ҳозир... Лента чувалиб кетди.

Ашуралиев (*Жамолга. Хайрон*). Қоғозга қараб гапирасизми?

Жамол. Гапни бошлаб олай деяпман, бошидан хато қилиб қўймай...

Ашуралиев. Сиз хато қилсангиз мамлакатнинг бир чеккаси ўпирилиб кетадими? (*Қоғозни тортиб олади.*) Узингиз биласиз-ку, бу касофат ҳар қанақа одамни, ҳатто Афандини ҳам ғурбатнинг уясига айлантиради!

Собиржон. Ёзишга тайёрман, Асқарали ака!

Ашуралиев (*қоғозни чўнтагига тикади*). Баракалла! (*Микрофонга*). Радио эшитувчи ўртоқлар, микрофонимиз янги қурилган ясли биносининг саҳнида. Бу ерга яслининг очилиш маросимига қатнашиш учун азиз оналар ва бошқа аёллар йиғилишган! (*Халққа.*) Ўртоқлар, янги қурилган яслининг очилишига бағишланган митингни очиқ деб эълон қиламан!

Қарсақлар.

Сўз раисимиз Жамол отага!

Жамол. Ўртоқлар! Колхозимиздаги энг катта камчиликлардан бири, яслимизнинг йўқлиги эди десам хато бўлмаса керак! Онанинг кўнгли болада, боланинг кўнгли далада деган гап бор, лекин бизнинг колхозимизда онанинг ўзи далада, ҳурматли докторимиз Умидахон айтмоқчи, боласидан кўнгли тинч эмас эди. Шуни назарда тутиб мана шу иморатни солдик. Энди, мен сизларга айтсам, ҳар қанча бола бўлса ҳаммасидан онанинг кўнгли тинч бўлади! Бемалол туға беринлар!

Хотин товуши. Жамол ота, правлениенинг ҳимматига, ғайратига раҳмат!

Жамол. Ўртоқлар, правление албатта, бу ишга бошчилик қилди: лекин ҳиммат колхозчиларники, иморат колхозчиларнинг пешона теридан бино бўлди; энди ғайрат масаласига қелсак, ҳурматли докторимиз Каримжон билан ҳурматли докторимиз Умидахонга қуллуқ қилишимиз керак! Шулар жон қуйдиришди! Раҳмат шуларга!

Қарсақлар.

Шу билан бирга шундай, халқ учун қайишадиган ёшларни тарбиялаган ота-оналарга: Шакархон Ашуралиевага, Асқарали Ашуралиевга...

Бўстон ваҳима ичида кутади.

Қолаверса, Бўстонбуви Эрматовага ҳам чин кўнгилдан раҳматлар айтамиз!

Бўстон (*лабини буриб, ўзича*). «Қолаверса»!..

Ашуралиев. Сўз Умидахонга!

Умида. Мен ҳамма гапимни бино қурилгунча гапириб бўлганман. Жуда кўп гапиришга тўғри келди...

Жамол. Тўғри, бўйнимга оламан, айниқса сени кўп жавратдим!

Умида. Энди жавратмайсизми?

Жамол (*қатъий*). Йўқ!

Умида. Иморат учун қуллуқ, лекин битта иморатнинг ўзи, ҳатто янги яхши иморат ҳам ясли бўлавермайди. Ясли болаларнинг иккинчи онаси бўлиши лозим... Бунинг учун нималар керак эканини биласизми?

Жамол. Сенинг билганинг — менинг билганим, тила тилагингни, ортиғи билан бажараман!

Қарсақлар.

Ашуралиев. Шакархон, гапирасизми? Қитобхон оналар номидан...

Бўстон. Ҳой, менга қаранг, қуда, ҳадеб ўзларинг гапираверасизларми?

Ашуралиев. Э-э!.. Гапирасизми? Марҳамат! (*Собиржонга*.) Шошма, ёзмай тур!

Бўстон. Ясли тўғри, хатоси йўқ! Каримжон билан Умидахон келиб қишлоққа файз кирди. (*Жамолга*.) Бу тўғрида, қуллуқ, мени «қолаверса»га қўшдинг! Лекин Каримжоннинг дадасини лоақал «қолаверса»га ҳам қўшмадинг! Шундоқ бўлишини билар эдим! (*Ҳайкални кўрсатиб*.) Мана, кўриб турибман, шунинг ўрнига ёстиқдаккина мрамртош қўйсақ... чолгинам аржимасмиди? Бу-ку шунақа, сенга нима бўлди, Каримжон!..

Музика. Жамол қизил лентани кесади. Чапак. Оқ чодир тушиб, унинг остидан қуёшга толпинаётган гўдакнинг ҳайкали чиқади.

Бўстон (*энтикиб*). Вой, ўргилиб кетай гиргиттон!.. Умидахон, кўраётибсизми? (*Хаёлида неварасини ардоқлайди*.) Онасининг боласи, қантак ўрик донаси!.. (*Умидани қучоқлаб ўпади*.)

Парла

1957 йил